

KUPOJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

NOTA BENE

2,40€ polovica pre predajcu

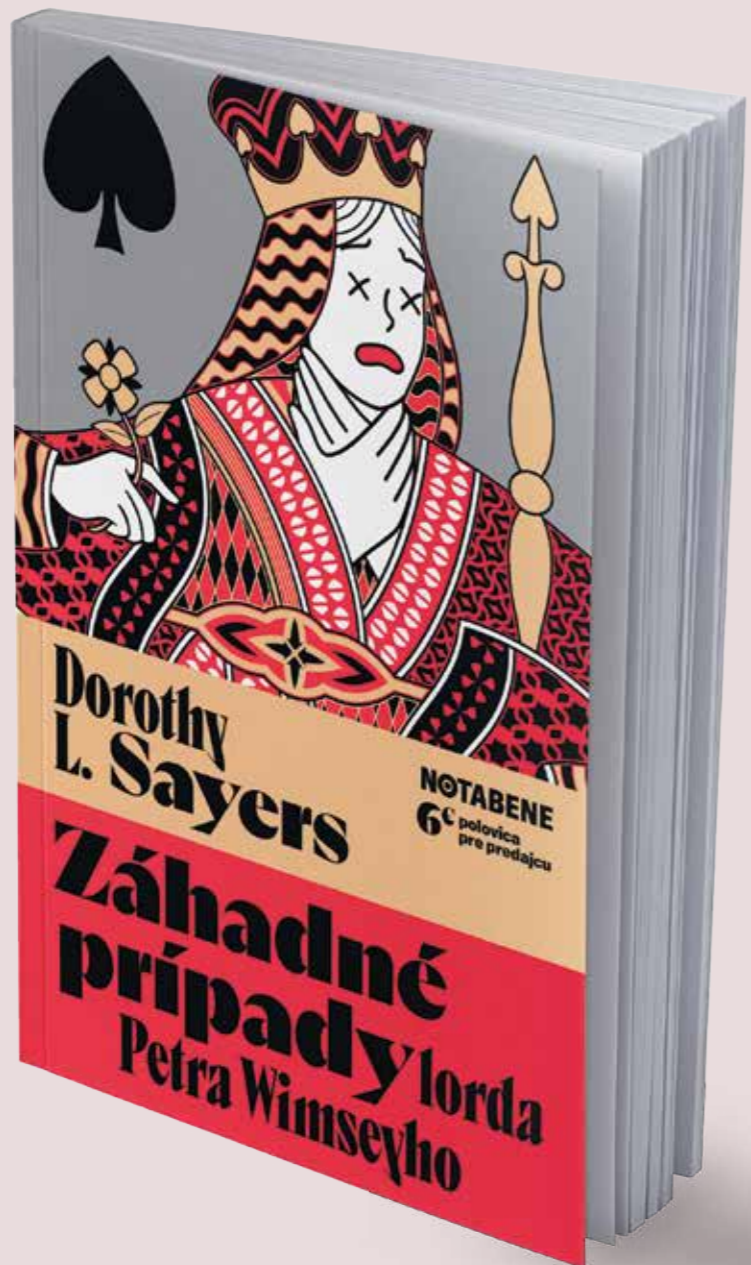
Marec 2024/272

číslo preukazu predajcu

Futbalistky
z FK KOZMOS

Čo dokážu
neziskovky

DETEKTÍVKA Z NOTABENE

Kniha od **Dorothy L. Sayers**, svetovej legendy detektívnych príbehov

Kupujte od svojho predajcu

Fotografia na obálke: Michaela Klánicová

Rozhovor
Vytrvalá optimistka

4

Reportáž
Náš vesmír

10

Pútnik
Z lásky k oceánu

14

Téma
Vírime hladinu

21

Téma
Čo dokážu neziskovky

24

Rozhovor
Zlu musíme čeliť

32

Načo sú nám neziskovky

Využívate na výletoch turistické značky? Chodíte na predstavenia nezávislých divadiel alebo si kúpite NOTA BENE? Tak vedzte, že aj vy ste súčasťou neziskového sveta.

V tomto vydaní vás chceme v tejto náročnej dobe povzbudiť. Ukázať, koľko dobrých vecí sa na Slovensku robí a cez príbehy neziskových organizácií predstaviť šikovných ľudí, ktorí prispievajú k tomu, aby sa nám tu spolu žilo lepšie. Lebo o tom to je. Neziskové organizácie tvoria ľudia ako vy - aktívni občania, ktorým záleží na iných a na svojom okolí a chcú prispieť svojou troškou.

Keď upozorňujeme na medzery v systéme pomoci, mnohí politici z toho pochopiteľne nejasu nadšením. Trápi ma však, že v súčasnosti sú mnohé organizácie terčom nepravdivých útokov, ktoré znižujú dôveru medzi ľuďmi. Neziskové organizácie nie sú žiadny triedny nepriateľ, ale dôležitá, zdravá a podporná súčasť spoločnosti. Tretí sektor vyplňa biele miesta, ktoré štát a trh nevedia zabezpečiť. Ide o spoluprácu, kde má každý svoje miesto. Neziskovky napríklad vedú v kríze zareagovať rýchlejšie. Tak ako sme to zažili v čase pandémie a po vypuknutí vojny na Ukrajine. Pomoc ležala na pleciach občianskych iniciatív, kým verejné inštitúcie nastavili systém a prevzali štafetu.

Výsledky práce neziskoviek využívame v nejakej miere všetci. Cez umenie, šport či sociálnu pomoc. Ekologické organizácie zas prispievajú k tomu, aby sme žili v zdravom prostredí. Iné bojujú proti chudobe alebo kontrolujú dodržiavanie princípov právneho štátu. Mimovládky často prinášajú nové prístupy, ktoré dopĺňajú chýbajúcu pomoc. Tak ako sme aj my v Proti prúde priniesli pilotné projekty - terénnu sociálnu prácu s ľuďmi bez domova, housing first alebo Sociálnu nájomnú agentúru. Teší nás, keď sa rozšíria a stanú sa súčasťou systémovej pomoci.

Na výrobe tohto čísla sme spolupracovali s priateľmi z Bystrín. Občianske združenie Bystriny prepája organizácie, ktoré menia svoje okolie k lepšiemu, vdychujú život komunitám a opravujú krajinu v prospech nás všetkých. Bystriny chcú prispieť k tomu, aby sa aktívni ľudia viac prepájali a stali sa spolu silnejšími. Aj toto vydanie časopisu je malou ukážkou takéhoto spojenia. Ďakujeme za to.

Sandra Pazman Tordová
šéfredaktorka

NOTA BENE

03 2024

Editoriál

3

BYSTRINY

Toto číslo sme vytvorili v spolupráci s OZ Bystriny.

Vytrvalá optimistka

 Jana Čavojská Mária Mühl

Ak je štát s občianskou spoločnosťou v rovnocennom kontakte, môže sa naučiť obrovské množstvo vecí, je presvedčená aktivistka a riaditeľka Bystrín Zuzana Wienk.

Po niekoľkých rokoch práce novinárky ste sa rozhodli pre inú cestu a spoluzaložili ste prvú watchdogovú organizáciu na Slovensku, Alianciu Fair-play. Prečo? Mysleli ste si, že mimovládna organizácia nastavuje verejnej moci zrkadlo efektívnejšie ako médiá?

Do žurnalistiky som vstúpila veľmi mladá. Ako devätnásťročná som popri štúdiu začala pracovať v spravodajstve rádia Twist. Boli sme generácia, ktorej sa otvorili všetky možnosti. Kolegovia z etablovaných demokracií sa čudovali, k čomu všetkému sme sa ako mladí ľudia dostali. Žurnalistika bola veľmi poznačená tým, že mnohí starší novinári stratili kredit, lebo publikovali počas komunistického režimu. Prišlo ku generačnému vyprázdneniu. Priestor sme dostali my. Po čase som začala uvažovať nad tým, že sa príliš rýchlo posúvam ku komentovaniu udalostí bez toho, aby som mala skúsenosti s tým, ako sa veci reálne tvoria a presadzujú. Na novinárskej práci mi začalo prekážať aj skákanie z témy do témy. Na nič nemáte čas nadväzovať, nič dokončovať. Lákalo ma venovať sa niečomu dlhšie. Prišla možnosť spolupracovať s mimovládnyimi organizáciami. Zo začiatku potrebovali mediálno-poradenskú expertízu. Vykľula sa z toho plnohodnotná práca v treťom sektore. V spolupráci s Transparency International Slovensko a ďalšími partnermi sme v roku 2002 založili Alianciu Fair-play.

Nakoľko sa líšili vaše predstavy o tom, čo bude takáto organizácia robiť a aké bude mať na to nástroje, od reality?

Veľmi rýchlo sa nadchnem pre myšlienku a vhrpnem do vecí rovnými nohami. Vôbec som netušila, o čom to bude. A bola som šokovaná, koľko tlaku tam je, koľko zodpovednosti, akí ste nahí pred verejnou mienkou, aké ťažké je postaviť sa do konfrontácie voči najmocnejším tohto štátu. K tomu fundraisovať peniaze, starať sa o ľudí a organizáciu ako takú. Možno som to prežila vďaka svojej naivite. Keby som si dopredu uvedomila, do čoho idem, asi by som sa do toho nikdy nepustila. Ale keď je človek plný ideálov, a už sa do niečoho pustil, snaží sa biť so ctou a z boja nezuteká.

Prečo je dôležité, aby občianska spoločnosť dozerala na výkon verejnej moci?

Každá moc, keď je nekontrolovaná, má potenciál sa zvlčiť. Ľudia, ktorí majú prístup k výkonu právomocí a vedia, že sa nikto nepozerá, majú tendenciu moc zneužiť. Ľudia na to prišli už pred tisíckami rokov a potvrdili to aj mnohé výskumy. Takže je veľmi dôležité, aby tí, ktorí vládli v našom mene, fungovali v prostredí umožňujúcom kontrolu, a aby na druhej strane boli kvalifikovaní občania, ktorí sa vedia pýtať a sú moci rovnocennými partnermi. Pre ľudí ako sociálne bytosti je dôležité angažovať sa a prispievať k tomu, ako svet vyzerá. To sa najlepšie a najprirodzenejšie deje v občianskom sektore, kde je úplná sloboda, ľudia poznajú svoje okolie a problémy. Ak k nim pristupujú aktívne, vytvárajú veľmi živé komunity a priaznivé podhubie pre demokraciu.

Kde by mali byť v zabezpečovaní verejných služieb limity štátu a kde by mal nechať priestor občianskej spoločnosti a aktivistom?

Mnohé európske krajiny majú robustný sociálny systém alebo systém štátnej starostlivosti o rôzne sektory. Hovorí sa, že tam, kde štát dominuje, brzdi to inovácie. Štát je veľmi pomalý, byrokratický a konzervatívny. A to je správne. Štát spravuje obrovské množstvo zdrojov a kompetencií. Je dôležité, aby tá správa bola profesionálna. No štát je moloch, ktorý sa veľmi ťažko reformuje. Práve občianska spoločnosť je to podhubie, z ktorého vychádzajú nové nápady a kde sa testujú. Ak by sme všetko nechali na štát, plynuli by sme obrovským množstvom prostriedkov. Testy by totiž boli príliš pomalé a drahé, lebo by sa vykonávali na úrovni veľkej krajiny. Občianska spoločnosť dokáže byť motorom nových myšlienok. Keď sa osvedčia v malom, môžu prerásť do riešení pre celú krajinu. Ak je štát s občianskou spoločnosťou v rovnocennom kontakte a nedusí ju, môže sa naučiť obrovské množstvo vecí.

Skonštatovali ste, že štát nesmie občiansku spoločnosť dusiť. Ako to cítite u nás?

Štát momentálne prostredníctvom svojich vrcholových politických predstaviteľov zavelil na nepriateľstvo

s občianskou spoločnosťou. Vníma ju ako niečo nežiaduce, príliš problematické, kladúce priveľa otázok. Kolegovia z rôznych oblastí už hovoria o rozpade partnerstiev a spolupráce. Jasne to vidíme napríklad v oblastiach životného prostredia a kultúry. Štát sa snaží kultúrnej obci diktovať, aká by mala byť a aké myšlienky by mala šíriť.

Majú watchdogové organizácie ako Aliancia Fair-play dostatok nástrojov na kontrolu verejnej moci?

Na Slovensku máme aj v porovnaní s vyspelými európskymi krajinami obrovské šťastie. Slobodu sme si vybojovali sami a v meradle historických epoch je ešte relatívne čerstvá. Inšpirovali sme sa najlepšimi riešeniami vo svete. Naše zákonodarstvo je veľmi vyspelé v spôsoboch, akými môžeme kontrolovať štát. Máme veľa možností, verejne prístupných databáz, veľmi silný zákon o slobodnom prístupe k informáciám, otvorený proces, v ktorom môžu občania pripomienkovať zákony a dožadovať sa dialógu so štátom. Čiže možností je mnoho. Pre mňa ako mladú novinárku bolo prekvapením, že takáto kontrola sa nedeje prevažne vďaka zákulisnými stretnutiami s utajeným zdrojom, ktorý vám niečo prezradí. Práve teraz začína však aktuálna moc nástroje pre občanov ohrozovať a je dôležité, aby sme o ne neprišli.

Predpokladám však, že nejakú takto si to väčšina ľudí predstavuje.

Samozrejme, treba mať aj kontakty a vedieť, čo sa deje v pozadí. Niekedy vám znalci z prostredia naozaj prinesú kľúčové dôkazy. Ale veľa vecí je v modernom svete zachytených na papieri v rôznych rozhodnutiach. Pri ich analýze môžete nájsť množstvo dôkazov. Ďalšie informácie vychádzajú na povrch cez rôzne úniky zdrojov, ako sú telefonáty, sms správy, internetová komunikácia. Po smrti Jána a Martyne spoločnosť najviac zmobilizovala práve takáto uniknutá komunikácia. Ale veľa sa dá vyčítať aj z verejne dostupných zdrojov.

Takže náplňou práce ľudí vo watchdogových organizáciách je hrabať sa v papieroch a následne konfrontovať politikov so svojimi zisteniami?

Presne tak. Ján Kuciak bol toho dôkazom. Často, samozrejme, nie sú také veci viditeľné na prvú. Ako sa

hovorí, diabol sa skrýva v detailoch. Čím viac sa takýmto témam venujete, tým ste zručnejší v hľadaní a spájaní takýchto detailov.

Máte v rukách dostatok nástrojov na to, aby boli takéto zistenia vyšetrené a prípady dotiahnuté do konca? Neťaháte v tomto so štátom za kratší koniec?

Vidíme, že takíto ľudia často čelia tlaku, vyhrážkam a šikane. Preto je veľmi dôležité, aby ich občianska spoločnosť podporovala. My sa to snažíme robiť cez ocenenie Biela vrana. Nadácia Zastavme korupciu a Via Iuris ich aj zastupujú na súdoch a poskytujú im právnu pomoc.

Ako vznikol nápad oceňovať Bielou vranou ľudí, ktorí nemlčia, ale upozornia na problémy v spoločnosti?

V Aliancii Fair-play sme poskytovali konzultácie ľuďom, ktorí v regiónoch odhalovali korupciu, plynutie verejnými zdrojmi a podobne. Všimli sme si, že vo svojich komunitách sú často vnímaní ako čierne ovce. Sú to naozaj „potížisti“. My na to nemáme slovenský výraz, preto používam toto krásne české slovo. Kladú nepríjemné otázky a víria stojaté bahňité vody. Komunita ich často nepodporí. Keďže staja proti veľkej moci, ľudia sa boja, že ak sa za nich postavia, môže tá moc postihnúť aj ich. Povedali sme si, že aktívni občania musia odniekaľ dostať podporu. Považovali sme za veľmi dôležité aj hovoriť o tejto téme a scitlivovať spoločnosť, aby si takýchto ľudí vážila a bola pri nich, keď im tečie do topánok.

Je ocenenie pre nich zadostučiním, dôkazom, že robia správnu vec?

Je to rôzne. Samozrejme, Biela vrana v spoločnosti rezonuje. Mnohí zaznamenávajú veľký záujem o svoje príbehy, mediálnu pozornosť aj výraznejšie poďakovanie na sociálnych sieťach. No niektorí zažijú, paradoxne, ešte väčší tlak a problémy. Príbeh sa totiž dostane do povedomia celého Slovenska a tí, o ktorých nehovorí lichotivo, sa začnú brániť a robiť lauréatom výraznejšie problémy.

Viem si predstaviť, že v malej komunite je takýto tlak silnejší a dosah osobnejší než vo veľkej politike.

Presne tak. Vlni sme napríklad ocenili Lukáša Hrošovského z Kysúc, ktorý dlho pracoval s mládežou, a hoci je hlboko veriaci, začali ho obviňovať z liberalizmu. Čelil vyhrážkam zo svojho okolia, hlavne od rôznych radikálnych skupín. Viedlo to až k tomu, že sa rozhodol Kysuce opustiť. Svoju prácu preniesol do Trnavy. Niekedy je teda reakcia taká veľmi osobná a nepríjemná, že hlboko zasiahne ľuďom do života.

Existujú krajiny, kde ochrana oznamovateľov korupcie funguje tak dobre, že sa podobných následkov nemusia obávať?

Prekvapilo ma, že takíto ľudia aj vo vyspelých demokraciách čelia podobným tlakom ako u nás. V Spojenom kráľovstve alebo ďalších európskych krajinách, kde sa ľudia môžu oprieť o silné inštitúcie a moc tam nezvlčíeva až tak ako u nás, nezažívajú až taký rozsah šikany. Ale keď zatnú do niečoho veľmi citlivého – či už do biznisových alebo politických záujmov – tak často zažívajú podobné následky ako ľudia na Slovensku. Neexistuje krajina, ktorá by whistleblowerov dokázala úplne ochrániť.

Čo vás priviedlo k tomu že ste sa presunuli do občianskeho združenia Bystriny, kde spolupracujete s nadšenými aktívnymi ľuďmi z celej krajiny?

Po pätnástich rokoch v Aliancii Fair-play som začala cítiť veľkú únavu z toho, že sa venujem tomu najhoršiemu, čo sa u nás deje. Že som stále veľmi blízko najťažších príbehov a ľudských osudov. Chcela som cítiť pozitívnu energiu. Uvažovala som o sieti, ktorá bude v blízkom kontakte s lokálnymi aktivistami, bude im poskytovať praktickú pomoc, konzultácie, tréningy a priamo s nimi komunikovať.

Akú pomoc najčastejšie aktívni ľudia v regiónoch potrebujú?

Často ich prepájame, aby sa navzájom poznali a podporovali. Niekedy potrebujú právne poradenstvo. Niektorí sa chcú naučiť lepšie marketingovo komunikovať, prezentovať, nájsť zdroje financovania, partnerov, dovozdať sa v tom, ako sa uchádzať o projekty a ako ich administrovať. Mnohí chcú nájsť spojencov a zvýšiť povedomie o svojich projektoch u tých, na ktorých im záleží.

Zuzana Wienk (47)

Publicistka, aktivistka, spoluzakladateľka a bývalá riaditeľka watchdogovej organizácie Aliancia Fair-play. Od roku 2019 vedie občianske združenie Bystriny, ktoré okrem iného každoročne udeľuje ocenenie Biela vrana ľuďom, ktorí preukázali občiansku statočnosť a svojimi postojmi upozorňujú na problémy spoločnosti.

NOTA BENE

03 2024

Rozhovor

7

Stretávate sa s tým, že aktívni ľudia majú kvôli tomu, čomu sa venujú, ekonomické problémy?

Áno. Na regionálnej úrovni je oveľa menej peňazí ako vo väčších mestách. Aktivisti sú často inovátormi. Prinášajú nové myšlienky, no okolie im nerozumie. Takže sú často osamelí. Potom im veľmi dobre padne, keď sa v rámci Bystrín stretnú s podobne naladenými ľuďmi. Už len to im dodá motiváciu.

Hovorí sa, že s každou krízou prichádza potláčanie demokracie

a viac direktívneho štátu. Momentálne čelíme niekoľkým vážnym krízam naraz. Ste ohľadom budúcnosti viac optimistka alebo pesimistka?

Som dlhodobá a vytrvalá optimistka. Myslím si, že ľudstvo už prežilo ťažšie časy. História nás učí, že všetko zlé pomíne. Že vďaka aktívnym ľuďom, ktorí majú odvahu nastoľovať aj nepríjemné otázky, nájdeme riešenia. Máme šťastie, že žijeme v najslobodnejších časoch v histórii ľudstva. Myslím si, že nájdeme cestu. No niekedy sa také cesty hľadajú dlho a bolestivo. Presne to žijeme teraz.

Týždenník Economist sa pozrel na krízy za posledné stáročia a zistil, že po každej nastala politická nestabilita a obdobie veľkých problémov. Takže sme sa ocitli v geopolitickom bode, ktorý je veľmi prirodzený, ale aj veľmi náročný a bude aj na nás klásť obrovské nároky. Na jednotlivcov, komunity aj spoločnosť. Možno naša generácia nezažije mier a pokoj a neuvidí riešenia v praxi. Ale vďaka tomu, ako prejdeme cez problémy, získajú ďalšie generácie motiváciu a dostatok poučení z omylov, aby tie riešenia našli.

NOTA BENE

03 2024

Rozhovor

6

Dve percentá pre NOTA BENE

 Dagmar Gurová Alan Hyža

Aj vaše 2 % z dane nám pomôžu lepšie pomáhať ľuďom ako Peter – predajca NOTA BENE, ktorý pri predaji časopisu nešetrí milým slovom a humorom, a teraz sa vyrovnáva s vážnym úrazom.

Peter je rád medzi ľuďmi. Pri predaji NOTA BENE od nich dostáva dobrú energiu a sám ju vo veľkom rozdáva. Časopis mu pomáha dôstojne žiť a teraz aj vyrovnáť sa s vážnym úrazom. Na Suchom mýte v Bratislave ho nemožno prehliadnuť, ani keď už sedí na vozíku. Mnohých v okolí si už dávno získal úsmevom, milou poznámkou, nepredstieraným záujmom. A oni mu to oplácajú.

Často vidno, ako sa rozžiaria, keď ho zbadajú. Niektorí v rýchlosti aspoň kývnu na pozdrav, iní sa pristavia, predhodia pár slov, kúpia si časopis alebo knihu. Väčšinu z nich Peter pozná po mene, s mnohými si tyká. Vie, čím žijú, čo ich baví, rád s nimi zažartuje.

„Ako sa máte?“ pýta sa ho pani, ktorá práve prechádza okolo. „Dobre,“ odpovedá Peter a v tej chvíli sa tak naozaj cíti, hoci ho ešte trápia bolesti. „Čo sa budem sťažovať,“ vysvetľuje. „Zameriavam sa na tie lepšie stránky.“

Neostal sám

Bezprostredne po úraze to však aj pre neho bolo veľmi ťažké. Sám sa nemohol presúvať ani po byte. Báľ sa ísť von. „Psychicky som bol na tom zle,“ spomína. Vtedy mu veľmi pomohli sociálne pracovníčky z programu Bývanie NOTA BENE – Rebecka a Hana Mária, ktoré ho navštevovali každý týždeň. „Bez nich by som to možno ani nedal,“ tvrdí Peter. „Podržali ma. Hovorili sme spolu o všetkom možnom. Mohol som sa pri nich odpútať od toho, čo sa mi stalo.“

Spolu s ďalšími kolegyňami a kolegami mu pomáhali aj v praktických každodenných záležitostiach. Požičali mu mechanický vozík. Naša organizácia mu prispela na lieky. V ťažkej situácii nepotreboval len peniaze, ale aj pozornosť a starostlivosť, ktoré boli pre neho rovnako dôležité. Všetko toto môžeme našim predajkyniam a predajcom poskytovať aj preto, že si ľudia kupujú a berú náš časopis a venujú nám 2 % z daní.

„NOTA BENE je mojou rodinou. Cítim tam podporu a povzbudenie z každej strany,“ opísal Peter. Obzvlášť si cení, že k nemu pristupujeme s rešpektom a bez obáv nám môže povedať svoj názor. Vždy bol aktívnym predajcom a zapájal sa do všetkého možného, čo sa v organizácii dialo. Pred úrazom takmer nikdy nevynechal schôdzu predajcov, kde predstavujeme nové číslo časopisu a hovoríme o tom, čo predajcov trápí, čo im pomáha,

čo potrebujú. „Vieme si tam povedať veci na priamo,“ opisuje.

Pridal sa k nám potom, ako si už nevládal zarábať vykladaním tovaru. Iba jednou rukou denne prekladal kvantá ťažkých limonád. Druhú má od nehody v mladosti nehybnú. „Skončil som, lebo chrbtica to už nezvládala. Keď som sa chystal domov na východ, na hlavnej stanici som si všimol predajcu NOTA BENE. Zistil som od neho adresu výdajne a šiel som sa tiež prihlásiť,“ spomína. Zaučal sa na Námestí SNP, potom si mohol vybrať stále miesto a rozhodol sa pre Suché mýto. „Dodnes som tu spokojný,“ hovorí.

Patrí na Panenskú

Keď sa odtiaľ v lete nečakane vytratil, ostalo po ňom ticho a prázdno. Po úraze sa zotavoval štyri mesiace. Veľmi sa chcel vrátiť k predaju časopisu, a hoci sa to zdalo skoro nemožné, v polovici novembra sa mu to podarilo. „Mne tí ľudia strašne chýbali. Bol som šťastný, keď som sa vrátil.“

Oni tvrdili to isté. „Vraj som ich a na Panenskú patrí,“ hovorí Peťo. „Veľmi ma to dojalo.“

Kým nemohol predávať časopis, prežíval z úspor. „Nakoniec som už ťahal z posledného,“ spomína na obavy, či dokáže zaplatiť nájomné. Býva v podnájme, na ktorý si privyrábal práve predajom časopisu. Svoje bývanie si veľmi váži, pretože dobre pozná iné možnosti – v minulosti sedem mesiacov prespával v nocľahárni. Tri a pol roka býval na ubytovni, kde sa delil o izbu, kuchyňu aj kúpeľňu.

Po návrate do predaja ho preto pozitívne prekvapilo, že ľudia z okolia Panenskej sa vyzbierali, aby mu pomohli doplniť príjem. „To bolo úžasné gesto.“

Peter vyzdvihuje celú ulicu. Ľudia, ktorí tu žijú a pracujú, ho podržali už

cez pandémiu. Teraz sa u neho zastavil pán, ktorý si kupuje každé číslo časopisu. Dlhšie nemohol prísť, ale objednal si všetky, ktoré zameškal. „Raz mi povedal, že o desať-dvadsať rokov to bude bohatstvo. Ako keď filatelisti zbierajú známky, on bude mať NOTA BENE,“ objasňuje Peter. „Chytilo ma to za srdce, lebo takto podporuje mňa, a tým, že si berie časopisy, aj celú organizáciu.“

Láskavosť spája

Okolo Petra denne prejdú kvantá ľudí. Hovorí, že všetci sú fajn. „Ani psy na mňa neštekajú,“ usmieva sa. Za celých osem rokov, čo tam náš časopis ponúka, mal len jednu nepríjemnú skúsenosť.

Začiatkom tohto roka ho jeden okolojdúci vyzval, aby vstal a šiel robiť niečo iné. „Vraj naschvál sedíme na vozíkoch, aby sme dostali peniaze,“ opisuje Peter. Práve pri ňom bola naša sociálna pracovníčka Hana Mária a pán, ktorý si od neho roky kupuje NOTA BENE. Obaja sa ho okamžite zastali. „Prežívali to ešte silnejšie ako ja,“ hovorí Peter. „Veľmi ma pozdvihli. Ľudia ako oni ma dennodenne nabíjajú.“

Aj vďaka tomu sa dokáže sústrediť na svoj cieľ – aby znova chodil a bol čo najviac samostatný. „Slúbil som, že sa mi to podarí, a naozaj sa zlepšujem. Doma chodím dva metre tam a späť, už som aj upratoval, varil, viem sa obliecť postojáčky.“

Peter si všíma podráždenie, ktoré sa dvíha v spoločnosti, ale na svojom predajnom mieste to necíti. „Len tým, že niekoho pozdravím, pridám trochu humoru, dávam lásku a všetci sme potom príjemnejší,“ hovorí Peter. „Budme k sebe tolerantní, nápomocní jeden k druhému, milí, a potom sa Slovensko zmení. Verím, že práve cez také malé komunity, akou je tá moja na Panenskej, to môže zafungovať.“

AKO JEDNODUCHO VENOVAŤ 2 % Z DANE

V tomto vydaní časopisu nájdete vložené tlačivo na darovanie dvoch percent z dane už s predvyplnenými údajmi OZ Proti prírodu, vydavateľa NOTA BENE.

- Stačí už len doplniť Vaše údaje, vypočítanú sumu, ktorú nám chcete poukázať, dátum a podpis.
- Potešíme sa, ak nám o tom, že ste nás obdarovali, dáte vedieť. V takom prípade zaškrtnite v tlačive Vyhlásenie (v II. oddiele) príslušný súhlas so zaslaním Vašich údajov (meno, adresa, trvalý pobyt).
- Najneskôr do **30. 4. 2024** oba formuláre – Vyhlásenie spolu s Potvrdením od zamestnávateľa – pošlite na daňový úrad v mieste vášho trvalého bydliska.

Viac informácií nájdete na notabene.sk/dve-percenta

Ďakujeme, že nám aj takto pomáhate dostať ľudí bez domova z ulice.

NOTA BENE

03 2024

Reportáž

10

Náš vesmír

Jana Čavojská Archív FK Kozmos

FK Kozmos dokazujú, že futbal sa dá hrať bez vulgárností, korupcie a nenávisti. Nepovažujú sa za futbalový klub, ale za futbalovú komunitu. Tá je pre nich rovnako dôležitá ako futbal sám.

To ani vo sne - zbláznili sme sa isto - vraj nie je možné - mať futbal bez fašistov. No my si podme spievať o svete inom - lietieť si v kozme s takmer najlepším tímom... Jeden z chorálov futbalovej komunity Kozmos úplne vystihuje podstatu tohto jedinečného projektu.

Spolumajiteľom Kozmosu sa môže stať každý, kto zaplatí členský príspevok a zaviazá sa rešpektovať jeho hodnoty: Kozmos otvorene vystupuje proti fašizmu, rasizmu a homofóbii a podporuje hodnoty rovnosti a feminizmu. Dokazuje, že futbal sa dá hrať bez vulgárností, korupcie, výtržností a nenávisti. Členovia komunity rozhodujú o diania v nej demokraticky. Aj na zápasoch 6. ligy vytvárajú atmo-

sféru, akú fanúšikovia zažívajú na prvotných zápasoch. S tým, že v ich choráloch nezaznejú žiadne nadávky na súperov či rozhodcov. Naopak, pochvália a podporia aj protihráča, keď si to zaslúži. Nad hlavami im na každom zápase veje okrem iných aj dúhová vlajka. Už si za to vyslúžili nepekné výrazy. Prvý fanúšikmi vlastnený a demokraticky riadený futbalový klub na Slovensku je absolútnym protikladom tímov, do ktorých vstúpil cudzí kapitál.

Povzbudia aj súpera

Juraj Kňazovický bol pri vzniku Kozmosu v roku 2018. Futbal za klub aj aktívne hrával, kým mu

to dovolili kolená. Hovorí, že impulzom bolo nasledovanie hnutia, ktoré začalo v Anglicku, keď si fanúšikovia začali brať späť svoje kluby. „Bola to reakcia na to, že sa futbal stal hračkou v rukách bohatých. Tradičné kluby, ktoré mali aj sto rokov, krachovali alebo ich kúpili investori. Tí klub zničili, presťahovali, nechali si len značku. Postupne sa začali organizovať fanúšikovia. Poskladali sa na činnosť klubu a začali si ho sami spravovať. Alebo vznikali nové kluby, ktoré patrili fanúšikom. Napríklad Nogometni klub Zagreb 041,“ vysvetľuje.

Na začiatku Kozmosu bolo dvanásť ľudí. No len dvaja z nich chceli hrať futbal. Ostatní chceli mať klub. Podieľať sa na jeho činnosti.

„Dôležité je, že funguje na princípe demokracie a spoluvlastníctva klubu všetkými členmi. Každý má rovnakú možnosť ovplyvňovať dianie v ňom.“

Úplne prirodzene prišli myšlienky tolerancie a snaha dávať svoje postoje verejne najavo. „V Kozmose sme si vytvorili vlastný svet,“ vysvetľuje Michaela Pišová, hráčka ženského tímu, členka rôznych akčných skupín, ktoré v rámci komunity fungujú, a fanúšička. „Stretli sa tu ľudia, ktorí majú radi futbal, ale nemali klub, ktorému by mohli fanúšičkami a stotožniť sa s ním.“ Napríklad aj preto, lebo by na ihrisko radi zobrali deti a strávili príjemné nedeľné popoludnie, no keďže tam často zaznievajú výrazy nevhodné pre detské ušá, radšej ich nechali doma. Samozrejme, na futbale sú aj fanúšikovia druhého tímu, a ich správanie tí kozmosoví neovplyvnia. „Ale ak spievame takmer celých deväťdesiat minút, nepočuť ich.“

Fandenie je teda rovnako dôležité ako futbal sám. Michaela vysvetľuje, že majú veľa vlastných chorálov, bubon a chodia fanúšičkami vo veľkom počte - na pomery ligy, v ktorých hrajú. „Keďže nie sme vul-

gárni a povzbudíme aj protihráča, na mnohých miestach nás vítajú s radosťou.“

Dievčenský sen

Jeden zo zakladateľov Kozmosu, Mišo, na začiatku vyhlásil: „Nájsť hráčov bude tá najjednoduchšia vec.“ A naozaj to tak bolo. Každý mal nejakého kamoša, ktorý kedysi hrával súťažne. Teraz sa mohol k futbalu vrátiť a navyše ním prezentovať určité hodnotové nastavenie.

Je pravda, že keď sa Kozmos v roku 2019 prihlásil do ligy, výkonnosť hráčov ho až tak nezaujímala. Teraz je to iné. Nábory, skúšky. Muži hrajú šiestu ligu, Kozmos je známy a záujem hrať v ňom väčší. V roku 2020 pribudlo k mužstvu ženské. Na jeseň 2020 zverejnili výzvu: Kto chce hrať v Kozmose, nech príde. Prišli baby, ktoré nikdy nehrali futbal, dievčatá, ktoré kedysi hrali, ale z rôznych dôvodov museli skončiť, aj bývalé hráčky ligy, ktorým nevyhovoval systém alebo zameranie ich pôvodných klubov. „Vďaka Kozmosu si mnohé z nás v dospelosti konečne splnili sen o hraní futbalu,“ hovorí jedna

z hráčok, Zuzana Šplhová. Dievčatá obvykle hrajú len ako malé. Od futbalu ich často okolie odhovára. Ešte nedávno mohli hrať v zmiešaných dievčensko-chlapčenských tímoch do dvanástich rokov, potom sa pravidlá zmenili a dnes tak môžu hrať do pätnástich. Väčšinou nemajú kam ďalej pokračovať. Ženských družstiev je málo. Vo väčšine slovenských miest a dedín nie sú vôbec. Ženy nemajú veľa možností hrať futbal.

Keďže na Slovensku je len prvá a druhá ženská liga, postúpilo ženské Kozmosu hneď do druhej. Je veľmi rôznorodá, čo sa týka úrovne hry, výkonu aj veku. Svoj prvý zápas ženy prehrali v Komárne 0:13. Nevaďí. Druhá liga zároveň znamená cestovať na zápasy po celom Slovensku. Kým fanúšikovia mužstva dochádzajú hlavne v lete povzbudzovať na bratislavské štadióny a do okolitých dedín na bicykloch, ženské by potrebovali autobus a v sezóne trávi celé víkendy mimo domu.

Málo štadiónov

Podľa pravidiel Slovenského futbalového zväzu musí mať každý tím v lige štadión. Vlastný ale-

NOTA BENE

03 2024

Reportáž

11

bo v prenájme. Nie hocijakú lúku. Musí spĺňať presne stanovené parametre vrátane zázemia pre hráčov, šatní a tribúny. V Bratislave je to problém. „Za posledných 20 - 30 rokov tu zmizli desiatky futbalových ihrísk,“ hovorí Juraj. „Na ich mieste stoja bytovky. Veľa športovísk je v rukách súkromných investorov, ktorí čakajú na zmenu územných plánov, aby tam postavili ďalšie bytovky.“ Kozmos si štadióny a tréningové plochy prenajíma. No veľkým cieľom jeho členov je vybudovať vlastný.

Štadión Kozmos zatiaľ síce nemá, no má niečo dôležitejšie: členov zapálených pre vec a ochotných podieľať sa na dianí v klube,

aj keď im to ukrája z voľného času. Každý sa môže zapojiť do čohokoľvek, čo ho baví: tréningov, spravovania sociálnych médií, organizovania zápasov, fandaní, tvorby merču... Popravde, niektorých členov do Kozmosu pritiahlo viac fandanie než futbal samotný. „V jednom choráli spievame: Keď Kozmos hrá, svet je perfektný. To sa mi veľmi páči. Na našich zápasoch je veľmi pekná atmosféra - či už tam niekto príde kvôli futbalu, kamarátom alebo gulášu, ktorý občas varíme,“ konštatuje Michaela. Juraj sa smeje, že preňho je futbal iba zámienka a v skutočnosti mu viac hovorí komunita okolo neho. „Rodiny s deťmi vedia, že na na-

šom zápase nebudú počúvať nádvky. Pozitívna atmosféra, ktorú na zápasoch vytvárame, väčšinou ľudí pohltí. Aj keď sa na nás niekde najprv kvôli dúhovým vlajkám pozerajú cez prsty, neskôr ich naše fandanie zomelie.“

Kým na zápasy mužov diváci chodia a na mnohých dedinách je to tradičná súčasť nedeľného programu, ženský futbal je u nás stále ešte v plienkach a záujem verejnosti ho obchádza. Napríklad na zápase v Košiciach boli iba traja fanúšikovia - a boli to fanúšikovia Kozmosu z Bratislavy.

Michaela si na ihrisku zaskáče a zaspieva aj sama. Priznáva však, že počť z tribúny fanúšikov je veľ-

mi povzbudzujúce. „Je skvelé vidieť kamarátov a kamarátky, ako spievajú a bubnujú. Pomôže to, keď už nevládzete alebo výsledok nie je taký, ako by ste si želali.“ Zuzana dodáva, že z ich fanúšikov sa často tešia aj súperky. Tancujú na chytľavé chorály Kozmosu a spievajú si ich v šatni. Ak nepríde bubon, hovoria, že im chýba.

V snoch niektorých členov vzerá Kozmos tak, že majú vlastný štadión, tímy hrajú prvé ligy a hráčky a hráči majú k dispozícii masérov a fyzioterapeutov. No realita je iná. Prvú ligu asi nikto neočakáva. Členovia komunity by si najbližšie radi splnili sen o detskom družstve. „Futbal je pre nás viac koníček ako

vážny šport. Ideálne by bolo trénovať viac. Ale všetci sme zamestnaní ľudia alebo študenti. Po večeroch trénujeme, cez víkendy máme zápasy, je to časovo náročné,“ hovorí Zuzana. Michaela pripomína, že okrem hrania futbalu treba zháňať peniaze, štadión na prenájom, organizovať zápasy, spravovať sociálne siete a prať dresy. „Všetci si ukrájeme z našich bežných dní. A tie nevieme nafúknuť.“

Každá sezóna stojí okolo 18 000 eur a pred každou vždy dôjde na debatu, ako ju uhrať. Sponzori? „Tú tému sme zatiaľ vždy uzavreli s tým, že zatiaľ nie. Našťastie, doteraz sme mali vždy okolo seba dosť ľudí, ktorí nás podporili,“ kon-

štatuje Michaela. Členovia Kozmosu sa snažia vykryť všetko z členského. Nechcú stratiť nezávislosť. Sponzor by mohol mať požiadavky na prezentáciu niečoho, s čím by sa komunita nestotožňovala. A tomu sa chce každý vyhnúť.

Lebo futbal je hlavne o tom, že je to šport, na ktorý nepotrebuje takmer nič okrem lopty a dobrej partie. „Páči sa mi na ňom, že človek nemusí mať určitý typ postavy, výšku ani vybavenie,“ hovorí Zuzana. „Nie sme len spoluhráčky, ale aj veľmi dobré kamarátky. V celom Kozmose sme nadviazali veľmi veľa priateľstiev. Okolo futbalu sa vytvorila komunita, výborná atmosféra, celý ten náš vesmír.“

Z lásky k oceánu

 Jana Gombošová Lucia Baranová

Slovenka Lucia Baranová založila v Mexiku neziskovú organizáciu na ochranu žralokov. Miestnym rybárom ponúkajú alternatívny zdroj príjmu.

Luciu Baranovú podvodný svet fascinoval od detstva. Od dvanástich rokov sa potápa. No veľmi rýchlo to pre ňu prestalo byť len o bezstarostnom užívaní si oceánu. „Začala som vnímať negatívne vplyvy ľudských aktivít na ekosystém pod morskou hladinou. A tak som svoj voľný čas venovala štúdiu regulácií rybolovu, problémom s plastami a téme ochrany oceánov,“ hovorí rodáčka z Banskej Štiavnice, ktorá zo Slovenska odišla už v šestnástich. „Nezapadala som do systému. Mala som problémy na školách, túlala som sa, ťahalo ma to do prírody. Nakoniec mi rodičia umožnili odísť do sveta. Tu som si začala plniť svoj sen – plnohodnotne sa venovať podvodnému svetu.“ Prvé roky strávila v Ázii. Žila na Bali v Indonézii, v Thajsku a na Fili-

pínach. Jej cieľom bolo spoznať novú kultúru, učiť sa o podvodnom svete, pozorovať správanie zvierat.

Nepochopené tvory

Aby mladá dobrodružka prežila, zarábala si ako inštruktorka potápania. Táto profesia ju síce nenaplnila, ale milovala oceán a práca jej umožňovala tráviť v ňom celé dni. Jedného večera sa ocitla na prezentácii o koralových útesoch. Prednášal morský biológ z Malajzie Anuar Abdulah, ktorý spolupracoval s organizáciou Sea Shepherd. Keď po prednáške spomenul, že mu vypadol hlavný dobrovoľník, Lucia okamžite prejavila záujem. „Do týždňa som dala výpoveď v práci a k učeniu potápania som

sa nikdy nevrátila,“ spomína aktivistka, ktorá neskôr dobrovoľníčila pre viacero organizácií na ochranu oceánov. Vďaka týmto skúsenostiam si uvedomila, že k problémom sa dá pristupovať rôznymi spôsobmi. „Nie som tu na to, aby som hodnotila, ktorý prístup je správny. No ja osobne som vnímala ako hlavný problém radikalizmus bez zohľadňovania všetkých strán.“

Zamerala sa na žraloky, ktoré ju fascinovali od detstva – veľa o nich čítala a sledovala dokumenty. Jej prvé stretnutie s týmto živočíchom bola klasika, pri šnorchlovaní v Egypte na dovolenke s rodičmi. „Keď som prvýkrát uvidela žraloka, trhla som sa. On sa trhol tiež a ušiel. Uvedomila som si, že žraloky neútočia na ľudí bezdôvodne a začala som ich vnímať ako nepochopené tvory,“ spomína na moment, ktorý prehĺbil jej vášeň. Prvý profesionálny stret so žralokmi zažila v Austrálii, keď mala osemnásť.

Zrkadlo na obranu

Nie je prvá ani posledná, čo si pre získanie práce trochu prikrášli životopis. Lenže nešlo len o takú hocijakú brigádu. Ako hovorí sama Lucia, zjavne jej chýbal okrem skúseností aj pud sebazáchovy: „Keďže som sa okrem učenia potápania venovala aj podvodnej fotografii, našla som si prácu dokumentovať ľudí, ktorí sledovali žralokov modrých z kletky. Túto zákazku som získala na základe mnou vymyslených recenzií a vedomostí, ktoré som preukázala. Nepriznala som, že tie vedomosti pochádzajú iba z kníh a dokumentov. A tak som sa ocitla v otvorenej vode – mimo kletky – medzi žralokmi. Na ochranu som mala len zrkadlo na fotoaparáte, aby som videla za seba. Bola som presvedčená, že mi neublížia. A neublížili. Dnes už, samozrejme, viem, že to bola pekná hlúposť,“ popisuje mladíčku nerozvážnosť a ďalší level lásky k žralokom. Rozhodla sa ich nielen fotiť, ale najmä chrániť.

Nápad založiť si vlastnú organizáciu na ochranu týchto zvierat sa zrodil v mexickom štáte Baja California, kam sa Lucia presunula z opačného konca zemegule. Pracovala na lodi zapojenej do výskumu žralokov. Začala sa pandémie a ochranárka zo Slovenska musela ostať v Mexiku dlhšie, než plánovala. Vtedy spojila sily s Českou Nikol Argayovou, s ktorou Blue Religion riadi dodnes. Nikol má dlhoročné skúsenosti v oblasti projektového manažmentu, takže sa s Luciou skvele dopĺňajú.

NOTA BENE

03 2024

Pútnik

15

Mexiko patrí k štátom s najväčším počtom ulovených žralokov. Stav ich populácie však každoročne rapídne klesá. Za posledných 50 rokov sme stratili viac než 70 % celej populácie. Ich lov je napriek tomu stále vo väčšine krajín legálny. Jeden z hlavných problémov je nedostatok regulácií rybolovu zo strany vlád a neexistujúce regulácie v medzinárodných vodách. Lucia sa s tým rozhodla niečo urobiť.

Zdalo by sa, že je to súboj Dávida s Goliášom, no aj Lucia je dôkazom, že aktívni jednotlivci dokážu mnoho. „Vody pri mexických brehoch sú kľúčové pre rozmnožovanie a dospievanie žralokov. Preto treba tieto oblasti chrániť, efektívne riadiť rybolov a spolupracovať. K ochrane musíme pristupovať tak, aby mala pozitívny vplyv na populácie žralokov, a súčasne čo najmenší negatívny vplyv na ľudí, ktorí tu žijú,“ hovorí.

Veda a komunita

V začiatkoch svojej misie sa vydala s tímom na cestu po pobreží, aby mohla hovoriť s miestnymi. Za základňu si vybrali San Blas, malé rybárske mestečko na pobreží Tichého oceána, ktoré je súčasťou mangrovníkového ekosystému. „Videli sme, aké množstvo mladých žralokov vykladali rybári každý deň zo svojich lodiek. Počas rozhovorov s nimi sme zistili, že lovia minimálne päť druhov žralokov vrátane tých ohrozených.“

Prepájanie jednotlivých sektorov, hľadanie kompromisov a vzájomné načúvanie sa stali základom Luciinej stratégie. „Je nutné sledovať pohľad všetkých zainteresovaných, pretože niektoré priamočiare riešenia môžu viesť k škodám na iných, netušených miestach,“ vysvetľuje Lucia, ktorá s kolegami do projektu aktívne zapojila lokálne komunity. Bez zastrasovania a zahanbovania. Projekt na ochranu žraločej populácie v mexickom štáte Nayarit nazvali Amoara. „Spolu pracujeme aj s autonómnou univerzitou Sinaloa. Fakulta morskéj biológie je zastúpená profesorom Juanom Fernandem Márquez Faríasom, ktorý je kapacitou vo výskume žralokov a odborníkom na ich rozmnožovanie. Neudržateľný rybolov však má na túto oblasť ničivý vplyv. Preto sa snažíme ponúknuť miestnym rybárom alternatívny zdroj príjmu.“

Vidieť krásu a pochopiť

Súčasťou aktivít sú programy na školách. V rámci nich prednášajú o oce-

áne a jeho dôležitosti a s deťmi a učiteľmi pracujú na zbieraní údajov. Chodia do prístavu, kde rybári vykladajú žraloky, merajú ich, vážia a zaznamenávajú oblasti výlovu. Všetky tieto údaje potom slúžia ako podklady pre efektívnu reguláciu a výskum. „Raz sme sa detí opýtali, ktorých otcovia lovia žraloky. Viac ako polovica zdvihla ruky. Je krásne, že tieto deti odovzdávajú rodičom, čo sa o dôležitosti žralokov a ich ochrane naučili. Aj samotní rybári si veľmi dobre uvedomujú úbytok populácií žralokov. Veď ho vidia ako prví,“ hovorí zakladateľka Blue Religion a dodáva, že rybári alternatívu v cestovnom ruchu vnímajú veľmi pozitívne. Tím organizácie nezábúda ani na ďalšie oblasti ochrany prírody. S miestnou komunitou upratujú pláže, lagúny, mangrovníkové lesy a iné miesta. Okrem toho sú oficiálnym partnerom občianskej iniciatívy Stop-Finishing EU s cieľom ukončiť obchod s plutvami v Európskej únii vrátane ich tranzitu.

Väčšina slovenských neziskoviek funguje z grantov. Ako si poradila Slovenka pôsobiaca v Mexiku? „Nežiadame o žiadne podpory alebo granty, všetko platíme z vlastných aktivít. To nám zaručuje nezávislosť, ktorá je dôležitá obzvlášť v Mexiku, kde je vysoká miera korupcie.“ Medzi ich hlavné zdroje príjmu patria expedície, ktoré organizujú niekoľkokrát do roka. „Myslím si, že každý, kto s nami uvidí tú krásu, pochopí. Edukačné prednášky na lodiach o zvieratách, ktoré máme šťastie stretávať a plávať s nimi, sú samozrejmosťou. Tým, že v Mexiku žijeme, vieme, ako sa posúvajú jednotlivé migračné sezóny, kedy je ktoré miesto najlepšie navštíviť a kedy je, naopak, lepšie sa mu vyhnúť. Navyše máme roky skúseností s prácou s jednotlivými druhmi zvierat, poznáme ich reč tela a dokážeme tak sprostredkovať krásne a bezpečné stretnutia.“

Na malých lodiach smerujúcich za dobrodružstvom stretnete aj domácich. Pri zabezpečovaní expedícií dáva Blue Religion prácu rybárom, ktorí predtým lovíli žraloky. Najdôležitejší je vždy rešpekt k zvieratám. „Nechodíme na miesta, kde je veľa turistov. Nechceme byť súčasťou neudržateľného turizmu. Keď vidíme, že sa od nás zvieria snažia dostať preč, neprenasledujeme ho. Snažíme sa ľuďom ukázať, aká je naša planéta bohatá na rôzne druhy zvierat. A že to tak nezostane, ak každý z nás aspoň trochu nezmení svoje správanie k prírode.“

Lucia Roussier

nalizovaných rómskych komunitách po celom Slovensku.

Postupne pribúdali ďalšie služby. V spolupráci s Vysokou školou sv. Alžbety začali robiť základné ošetrovanie ľudí bez domova v teréne. Dva razy týždenne chodia pod Most Lanfrancioni, kde ošetrojú rany a riešia akútne zdravotné problémy. Tých, ktorí potrebujú dôkladnejšie vyšetrenie a viac súkromia, odporučia do ošetrovne na Hattalovu.

Equita robí aj prevenciu. Organizuje Dni zdravia, počas ktorých robí skrining ľudí z rôznych komunít. Záujemcom merajú tlak, obvod pásu, cholesterol. Zachytia včasné známky chronických ochorení aj vážne zdravotné problémy a každému odporučia čo ďalej.

S vojnou v našom susedstve pribudla zdravotná starostlivosť o ľudí, ktorí sem prišli z Ukrajiny. Programy pre nich Equita rozbehla po celom Slovensku. Zo začiatku bolo veľmi dôležité, že priamo k nim dokázala dostať lekárku so zdravotníckym vybavením.

Prihádzala ako domáca návšteva do regiónov, kde bol najväčší problém dostať sa na vyšetrenie. „Takéto mobilné zdravotnícke jednotky budeme potrebovať aj do budúcnosti, pokiaľ by na Slovensko zase prišla vlna ľudí, ktorí tu ostanú zaseknutí a budú potrebovať pomoc,“ vysvetľuje Lucia Roussier. „Som rada, že v organizácii už na to máme štandardy. Dokážeme vyjsť do terénu a zasiahnuť individuálne aj v komunitách.“

Dnes majú Ukrajinci lepší prístup k zdravotnej starostlivosti a dôležitejšie, než dostať lekárku k nim, je naučiť ich, ako sa orientovať v našom zdravotníckom systéme. Aj v tomto sa veľmi osvedčil tím prípadových koordinátoriek a koordinátorov, ktorý vie ľudí navigovať k pomoci nielen pri zdravotných problémoch a znevýhodneniach, ale aj keď narazia na jazykovú bariéru, nemajú bývanie, príjem a podobne. Len za minulý rok takto pomohli takmer dvom tisíciam ľudí.

Cez prekážky

Príval práce zväčšil pôvodne malý kolektív Equita na približne päťdesiat ľudí, ktorých dopĺňa ešte asi dvadsať dobrovoľníčok a dobrovoľníkov. Tretina má zdravotnícke vzdelanie. Zvyšok sú odborníci na duševné zdravie, projektoví koordinátori, pracovníci v administratíve a logistike.

NOTA BENE

03 2024

Reportáž

19

Zdravotníčky v teréne

 Dagmar Gurová Mária Mühl

Organizácia Equita ošetroje tých, ktorí sú pre náš systém neviditeľní – nemajú doklady, nemôžu si platiť poistenie, majú dlhy alebo cez našu krajinu utekajú pred vojnou a chudobou.

Na dvere ambulancie klope starší pán. V ruke drží rozpadnutý sprej do hrdla. „Neviem, čo s tým, nefunguje to,“ hovorí skrúseno. Lekárka sa na neho usmeje, v okamihu spojí mechanizmus do funkčného celku a podá ho pacientovi, ktorý spokojne odchádza. V nízkoprahovej ošetrovni pre ľudí bez domova na Hattalovej v Bratislave sa ku každému správajú s rešpektom. Ľuďom, ktorí prežívajú v drsných podmienkach vonku, často pomôžu už tým, že im venujú pozornosť a vypočujú si ich.

„Rozprávajú nám o svojom živote, o deťoch, ktoré dlho nevideli, o strachoch, ktoré zažili,“ hovorí lekárka Elena Konareva z občianskeho združenia Equita, ktoré od januára 2022 prevádzkuje ošetrovňu v priestoroch denného

centra Domova sv. Jána z Boha. Funguje raz týždenne a počas ordinačných hodín v nej ošetrí aj 25 ľudí. V evidencii ich majú vyše dvesto.

„Najčastejšie prichádzajú s akútnymi infekciami dýchacích ciest, s bolesťami, gastritídami, ranami na nohách,“ hovorí lekárka. „Mnohí majú chronické ochorenia, ako vysoký tlak či diabetes. Nemajú svojho lekára, preto chodia na pravidelné kontroly sem. Niekedy aj po lieky, pretože si ich nemajú za čo kúpiť v lekární.“

Pomoc v kríze

Sú to ľudia, ktorým chýbajú doklady, nedokážu si platiť zdravotné poistenie alebo majú dlhy. V nemocnici ich ošetrí len v prípade ohrozenia života.

Nastavia im liečbu, v ktorej potom pokračujú tu.

„Veľa našich pacientov nepozná svoje práva. Nevedia, ako získať výmenný lístok k špecialistovi alebo čo robiť, keď ich lekár odmietne,“ vysvetľuje Elena Konareva, ktorá robí aj takéto poradenstvo. Cieľom je dostať čo najviac ľudí do systému. Darí sa to aj vďaka tímu prípadových koordinátoriek Equita, ktorý nielen ľuďom bez domova pomáha komplexne riešiť ich problémy a naviguje ich k službám, ktoré potrebujú.

Equita pôsobí v rôznych komunitách, ktoré súrne potrebujú zdravotnú starostlivosť, no nemajú k nej prístup. Jej tímy sa objavujú všade tam, kde vypukne kríza – či už je to šírenie nákazlivej choroby, alebo nával ľudí,

ktorí vysilení a vystrašení utekajú pred vojnou a chudobou. S nikým z nich náš systém zdravotnej starostlivosti nepočíta. „Vidí len silného, etablovaného, štandardne bývajúceho človeka. Ten sa k službám môže dostať,“ hovorí Lucia Roussier, verejná zdravotníčka, farmaceutka a zakladateľka občianskeho združenia Equita. Akonáhle však má nejaké obmedzenie – dlhy, zdravotné znevýhodnenie, žije mimo svojej spádovej oblasti alebo našu krajinu prechádza ako utečenec, jeho šanca získať zdravotnú starostlivosť prudko klesá.

Nie je to tak dávno, čo týmto neviditeľným pacientom pomáhala len pár ľudí. Terénni sociálni pracovníci a dobrovoľníci im ošetrovali rany priamo na ulici popri tom, ako rozdávali teplý čaj. Občas bola medzi nimi aj nejaká zdravotná sestra, ale nebola tu žiadna organizácia, ktorá by zdravotníkov ochotných pomôcť spájala a koordinovala. Hoci kto mohol zranenému a chorému človeku bez domova privolať sanitku a v nemocnici urobili to najnutnejšie pre záchranu jeho života. Tento efekt však hatil fakt, že pacient z ulice sa nedostal k následnej starostlivosti. Napríklad nemal kam chodiť na prevazy. Bolo to veľmi nákladné a neefektívne. Deje sa to aj teraz, lebo iná alternatíva často neexistuje.

Našli sa zdravotníčky, ktoré sa s touto situáciou nechceli zmieriť. Najskôr

začali s očkovaním proti chrípke, ktorá je pre oslabený organizmus ľudí bez domova mimoriadne nebezpečná. „Chceli sme si overiť, ako by takúto ponuku prijali,“ spomína Lucia Roussier. Začínalo sa chcelo dať sto percent oslovených. Equita im to odvtedy umožňuje každý rok.

Ordinácia pod mostom

Očkovanie opäť pomohlo, keď sa v rôznych skupinách v Bratislave začala šíriť hepatitída typu A. „U ľudí bez domova hrozil horší priebeh, preto sme im opäť ponúkli očkovanie. Vtedy prišli otázky, kto to spraví v teréne, kto to zaplatí a dosleduje.“ Tak sa v roku 2017 začala formovať Equita. Založili, vedú ju a väčšinou v nej pracujú ženy. „Nebol to zámer, ale časom sme si nemohli nevšimnúť, že vo verejnom zdraví, sociálnej a humanitárnej práci sme obklopené ženami,“ hovorí Lucia Roussier.

Vďaka ich zásahu sa hepatitída A v Bratislave doteraz drží na uzde. „Očkovanie má veľmi veľký dopad. Pred nebezpečnými prenosnými chorobami dlhodobo chráni nielen ľudí v provizórnom bývaní, ale každého, kto tu žije.“ Združeniu Equita tieto skúsenosti neskôr uľahčili organizovanie nízkoprahového očkovania proti covidu. V práci v intervenčnom tíme ministerstva zdravotníctva očkovali aj ľudí v margi-

NOTA BENE

03 2024

Reportáž

18

Násilie páchané na ženách je u nás často obklopené tichom v dôsledku chýbajúcich alebo zastaraných postupov, procesov a usmernení. „Ako zdravotníčky a ženy musíme požadovať, aby sa správna reakcia a podpora stali štandardom vo všetkých službách.“

Načerpať energiu

Vojna na Ukrajine privedla na Slovensko mnoho zraniteľných ľudí. Často sú to ženy, matky samoživitelky s deťmi, seniorky. Potrebovali bezpečné miesto, kde by sa mohli stretávať, nadviazať nové priateľstvá, kde by sa necítili stratené. Equita im ponúkla Komunitné centrum na Gunduličovej, v ktorom si každý návštevník a návštevníčka nájdu od apríla 2023 to, čo potrebuje. Od lekcí slovenčiny, doučovania pre školákov, kreatívnej zábavy pre tínedžerov až po technickú podporu pre seniorov.

V útulnej miestnosti sa práve niekoľko starších žien zdokonaľuje v slovenskej konverzácii. Rozprávajú sa o spoločnom výlete. Jednoduchými vetami opisujú, čo zažili. Pre Táňu, ktorá sem prišla z Charkova, je to jedna z mála možností, ako sa zhovárať s inými ľuďmi. „V práci som často sama. Upratujem v čase, keď už tam iní ľudia nie sú,“ vysvetľuje. Popri tom, ako sa učí slovenčinu, chodí aj na kurz, kde sa seniorky učia pracovať so smartfónom či mapou.

Vedľa nej sedí Táňa z Kyjeva, ktorá na kurz chodí len druhý mesiac. „Pani Lubomíra dobre učí, je tu príjemne. Aj sa zasmejeme,“ opisuje. „Teraz už oveľa viac rozumiem, ešte sa potrebujem rozrozprávať.“ Učí ľudí maľovať a potrebuje im to vysvetliť aj po slovensky.

Tretia Táňa chodí do komunitného centra so synom, prvákom na základnej škole. „Našla som tu všetko, čo potrebujem,“ hovorí. Psychologickú pomoc, podporu pri učení sa nového jazyka, informácie potrebné pre život v cudzej krajine aj milých ľudí.

Komunitné centrum ponúka program od rána do večera. Equita sa v ňom od svojich zdravotníckych aktivít vzdialila len zdanlivo. Ak nie je postarané o psychické zdravie, o dlho sa to prejaví na tom fyzickom. Neriešia tu choroby tela, ale podporujú duševné zdravie. „Je to veľmi fajn rozbehnuté,“ hovorí Lucia Roussier. „Všetci sem chodíme načerpať energiu.“ Na dlhodobú prevádzku však možno budú chýbať peniaze.

Vírame hladinu

📍 Mária Múhl 📷 Mária Múhl a archív Divadla Pôtoň

Divadlo Pôtoň sa pred pätnástimi rokmi stalo priekopníkom nezávislého divadla. Jediné profesionálne divadlo mimo mesta láka divákov na vidiek.

Po kľukatej ceste som sa z diaľnice R1 dostala do Bátoviec neďaleko Levíc. S manželmi Ivetou Ditte Jurčovou a Michalom Ditte sedíme v kaviarenskej časti pôvodne miestneho kultúrneho domu. „Keď sme sem v roku 2008 prišli, budova bola v havarijnom stave. Podlaha bola z hliny, toalety nefungovali, omietka opadávala,“ opisuje začiatky riaditeľa a dramaturga divadla Pôtoň Michal Ditte.

Michal s Ivetou začínali v amatérskom divadle v Tekovských Nemciach. Po čase sa presunulo do Levíc a spojilo sa s iným amatérskym divadlom. „Vzniklo zoskupenie ľudí, ktorí sa začali divadlom zaoberať vážnejšie. Odišli sme študovať na Vysokú školu múzických umení v Bratislave. Stále sme však fungovali v regionálnom divadle. V roku 2000 sme založili divadlo Pôtoň,“ hovorí Iveta.

Poetický názov vznikol náhodou. Je to meno fiktívnej dedinky z divadelnej hry Ochladzuje sa od Karola Horvátha, ktorú hrali. „Po jednom predstavení za nami prišiel herec Ivan Palúch a povedal nám, že náš názov Pôtoň sa krásne hodí k tomu, čo robíme, lebo je to vodný vír na pokojnej hladine rieky. Máme to len z toho jedného zdroja, ale páči sa nám to. Na pokojnom slovenskom vidieku vírame

Elena Konareva sa k nim pridala, keď po vypuknutí vojny na Ukrajine vypomáhala ako dobrovoľníčka na cudzineckej polícii. „Už si neviem predstaviť, že by som robila niečo iné. Máme veľmi príjemnú pracovnú atmosféru,“ hovorí. Pomoc ľuďom z vylúčených skupín jej dáva veľký zmysel. Popri tom si robí doktorát zo sociálneho lekárstva a píše prácu o duševnom zdraví ľudí bez domova.

Spolupracujúcich zdravotníkov Equita často nemá z čoho dlhodobo platiť. „Za peniaze ako sú dve percentá, ktoré dnes štát mimovládkam tak závidí, nakúpime zdravotnícky materiál a zdravotníci veľakrát robia ako dobrovoľníci,“ opisuje Lucia Roussier. Equita zatiaľ všetky svoje programy financovala z peňazí od súkromných darcov, iných humanitárnych organizácií alebo OSN.

„Nielen, že nemáme dosť rúk, ktoré by robili, ale ani systém nie je nastavený tak, aby ľudia mohli priskočiť a pracovať,“ hovorí Lucia Roussier. Počas poslednej migračnej krízy boli jedinou organizáciou, ktorá poskytovala núdzovú zdravotnú starostlivosť. Zo začiatku bolo veľmi ťažké dostať sa do záchranného tábora vo Veľkom Krtíši. Ľuďom v zlom zdravotnom stave volali sanitky a vozili ich do okolitých malých nemocníc. Nakoniec sa Equita dohodla s úradmi, že tam bude môcť robiť prednemocničnú starostlivosť a ošetrovať ľudí, ktorým sa

dalo pomôcť priamo na mieste. „Veľmi sme dúfali, že sa to dostane do zákonov, aby to v ďalšej podobnej situácii išlo jednoduchšie. Ale nestalo sa to.“

Správna reakcia

Nielen v tomto sa organizácia snaží prešliapať novú cestu. Od svojho vzniku veľmi citlivo reaguje na rodovo podmienené násilie páchané na ženách. Stretávajú sa s ním vo všetkých svojich projektoch a snažia sa adekvátne reagovať. Personál je vyškolený tak, aby ženám poskytol podporu a bezpečie a nasmeroval ich k službám, ktoré potrebujú. Equita spolupracuje s Ligou za duševné zdravie. Tá zabezpečuje psychologickú pomoc. O všetko ostatné od vyšetrení u gynekológa až po to, aby bol v nemocniciach bezplatne dostupný set liekov a vakcín, ktoré ochránia pred sexuálne prenosnými chorobami a nežiadúcim otehotnením, sa stará Equita. Pomáha tiež s navigáciou v systéme sociálnej pomoci alebo so sťahovaním od násilného partnera. „Personál nemocníc školíme v prístupoch zameraných na preživších – aby sa aj nemocnice riadili individuálnou životnou situáciou pacientiek a vedeli, s ktorými organizáciami sa spojiť pre následnú starostlivosť, hlavne o duševné zdravie.“

hladinu a nevieme, čo z toho bude," vysvetľuje Michal.

Najprv fungovali ako amatérsky súbor. Po krátko čase dosiahli všetky méty a vyhrávali súťaže. Súbor dopĺňali profesionálmi. „Boli sme na festivale v Káhire a pod pyramídami sme si povedali, že tu sa naša cesta končí, ideme sa profesionalizovať," s úsmevom hovorí Michal. Stačilo potom len napísať do Divadelného ústavu, že sú profesionáli, a bolo hotovo. „V tom čase sme mali v Leviciach výborný priestor, ale stále sme boli príselci. Zo strany mesta v tom čase nebola vôľa pochopiť, že partia ľudí dokáže svoju veľkú energiu pretaviť do viditeľného výsledku," tvrdí Iveta a Michal dodáva: „Po vzore kamarátov zo zahraničia sme hľadali svoje miesto mimo veľkých miest. Prišlo nám ako dobrý nápad venovať sa tvorbe na periférii. Oslovili sme viaceré obce. Bátovce boli dobrá možnosť."

A inak

Pred pätnástimi rokmi sa Pôtoň stalo priekopníkom nezávislého divadla na Slovensku. V tom čase fungovalo len pár alternatívnych divadiel. Pôtoň prinieslo kultúru do regiónu, kde nemalo divadlo silnú tradíciu. O to komplikovanejšiu štartovaciu čiaru mali jeho tvorcovia. „Nemáme stály herecký súbor. To by sme neutiahli. Fungujeme projektovo. Ľudí oslovujeme na konkrétne inscenácie. S niektorými spolupracujeme stabilnejšie, ale vždy sa objaví aj niekto nový. Naše inscenácie sú špecifické. Dlhو ich pripravujeme, často prejdú aj dva roky, kým sa dostaneme k výsledku. Robíme autorské inscenácie, ktoré sa opierajú o výskum. Ten prebieha asi rok. Definujeme si tému, stretávame sa s inscenačným tímom, performermi. Tím pracuje spolu od začiatku, herci tiež prinášajú svoje nápady. Aj preto je u nás veľmi ťažké alternovanie postáv. Spoločný čas, vklad i osobný ponor performerov je nenahraditeľný," opisuje proces Iveta.

Väčšinou nemajú predstavu, koľko bude mať inscenácia repríz. „Ideme do toho naplno. S energiou, financiami. Necháme sa prekvapiť, aký život bude mať inscenácia. Na začiatku sa stalo, že sme odohrali desaťkrát a hotovo. Teraz máme jednu inscenáciu v repertoári aj päť rokov," doplnia umelecká šéfka a režisérka Iveta.

V Bátovciach hrávajú asi päťkrát do roka, zvyšok tvoria pozvánky na festivaly a do iných divadiel. „Za dvadsať rokov sa kultúrna infraštruktúra veľmi zmenila. Predtým bolo pár divadelných festivalov, teraz je oveľa viac aj multižánrových a nezávislých festivalov i kultúrnych priestorov. Vďaka Fondu na podporu umenia môžeme hrať oveľa viac v najrôznejších kútoch Slovenska."

Každý nový projekt divadla Pôtoň je prekvapením. Stále prichádzajú s novými nápadi. „Som kreatívny človek. Svoje pochybnosti a krehkosti si vynahrádzujem kreativitou. Vždy som schopná priniesť bláznivý nápad, na ktorý nahovorím kolegov," usmieva sa Iveta a Michal so smiechom pritačkáva: „Vždy je tu obava z Ivetinej vety: A inak. Alebo: Mám taký nápad... a my všetci vieme, že to, čo príde, bude ťažké. Veď prečo robiť veci jednoducho, keď si ich môžeme skomplikovať?"

Putovanie za umením

Vďaka svojej vytrvalosti a odhodlaniu dokážu vytvárať netradičné projekty. Napríklad na začiatku minulého leta usporiadali jedinečný a nezvyčajný festival Into the Miracles. Účastníci štyri dni putovali pešo pomedzím regiónu Hontu a Tekova. Prešli viac ako osemdesiat kilometrov, uvideli 82 umeleckých diel 60 autorov z 5 krajín. Inštalácie, predstavenia, audiovizuálne diela. „Chceli sme vytiahnuť ľudí z budov do prírody a spojiť to s chôdzou, ktorá je pre nás veľmi dôležitá. Bol to jediný ročník. Pripravovali sme ho viac ako dva roky. Vytvorili sme špeciálnu mapu pre pútnikov. Bolo to úžasné, náročné a vyčerpávajúce. Viac takých festivalov nebude. Finančne sme to poddimenzovali a nepodarilo sa nám naplniť kapacitu. Bolo to odvážne, sami sme nevedeli, do čoho ideme. Pravdepodobne nikde na svete sa niečo podobné ešte nekonalo."

Svojimi nápadi priťahuje Pôtoň do Bátoviec a celého regiónu stále viac ľudí. Každá inscenácia je iná. Keď niečo dobre zafunguje, neskľznu do overených vôd. Posúvajú svoje hranice stále ďalej. „Prichádzajú ľudia od Prešova po Bratislavu. Do Bátoviec sme prišli z vlastného rozhodnutia, nie preto, že by miestni ľudia chceli divadlo. Nevedeli sme, koľko miestnych si získame. Aj preto je ťažké vnímať ich reakcie," vysvetľuje Michal. „Stali sme sa akousi

rozbuškou, akceleratorom kultúrnych procesov. Rozhodne sa nám podarilo naštartovať občiansky život. Predtým sa tu konali dve-tri obecné akcie za rok. Dnes je ich aj pätnásť."

Každopádne spustili lavínu aj v okolitých obciach. Aj tam sa kultúrne prebudili. Niektorí ľudia vyhľadávajú Pôtoň cielene, iných treba dotiahnuť. Tak vznikol vzdelávací projekt Psota na Slovensku pre stredné a vysoké školy. Prostredníctvom umenia buduje u mladých kritické myslenie. Zamieriava sa na aktuálne spoločenské témy. Celodenné podujatie je spojené s workshopmi, odbornými diskusiami, divadelným predstavením a živou knižnicou. „Smutné je, že niektorí študenti sú počas neho prvýkrát v divadle," zamyslí sa Michal.

Na pokojnom vidieku

Keď prišli do Bátoviec, vedeli, že nedokážu obsiahnuť priestor len divadlom. Založili kultúrne a rezidenčné centrum. „Najskôr sme volali zahraničných umelcov. Zohnali sme peniaze, dali otvorenú výzvu. Prišli prihlášky od Austrálie po Kanadu. Vybrali sme si súbor z Anglicka. O rok prišla ďalšia skupina tiež z Anglicka. Od kolegov sa dozvedeli, že u nás bolo super. Nechceli sme sa stať letiskovou halou pre zahraničných umelcov. Chceli sme naučiť slovenských, že môžu prísť na vidiek a pracovať nerušene. Dopadlo to katastrofálne. Dostali sme jednu prihlášku. Tak sme obvolávali kamarátov a presviedčali ich, aby k nám prišli na dva týždne

tvoriť. Dnes mávame okolo 60 až 80 prihlášok a dve tretiny umelcov ani nepoznáme," hovorí Michal. Jednotlivci či skupina môžu prísť na dva týždne či mesiac, majú zabezpečené ubytovanie priamo v divadle, priestory na tvorenie, skúšanie, podporu zo strany produkcie divadla. Výsledkom je buď hotové dielo alebo samotný tvorivý proces.

Aj divadlo Pôtoň sa trochu mení. Plánujú viac tvoriť ako prezentovať. Tento rok na skúšku, potom uvidia. „Potrebujeme trochu načerpať silu. Navyše máme v pláne rekonštruovať vonkajšok budovy. Toto vydychnutie prišlo v ideálnom čase," vysvetľuje Michal. Transformácia nastala aj z finančných dôvodov. Tým, že sú v menej vyhľadávanej lokalite, sú

závislí od grantov a dotácií. „Pokrývajú viac ako 90 % nášho rozpočtu. Je to pre nás skľučujúci údaj. Ku všetkému treba vymyslieť projekt, napísať žiadosť, nájsť partnerov, vyšperkovať, čakať. Keď ho dostaneme, zistíme, čo všetko sme nasľubovali, sledujeme výstupy, mílniky a hlavne dokladujeme každý rožok či klinec. Každým projektom žijeme štyrikrát. Je to vyčerpávajúci model. Vrcholový manažment. Toto mnohí zamestnanci nevidia. Niekedy som už alergický na to, keď sa rozpráva o financovaní v kultúre a občas padne optimistické - divadlo nemôže mať veľa peňazí, lebo by stratilo čaro autenticity. Veď umelec má byť hladný. Ja by som rád dospel k tomu, aby umelec bol naozaj platený."

s týmito aktivitami vo svete začala. Veronika s Jakubom veľa diskutovali o tom, ako tento spôsobom vzdelávania dostať na Slovensko, pretože dovedy u nás ani v okolitých štátoch nič podobné neexistovalo. Až sa jedného dňa rozhodli vziať to do vlastných rúk a založili prvú platformu pre vývoj hier a ich využívania na školách u nás, a vlastne aj v celej strednej Európe.

„O vývoji hier sme toho veľa nevedeli. Začala som si teda robiť kurzy, pozerala som rôzne webináre, čítala veľa štúdií. Internet ťa vie naučiť všetko, ak si ochotný venovať tomu čas a energiu. Neskôr sme začali chodiť na konferencie a herné eventy a hľadali spôsob, ako sa presadiť na slovenskom trhu,“ rozpráva Veronika.

Na jednom z pracovných stretnutí sa dozvedeli o mentorskom programe Butterfly Effect. Vďaka spolupráci s touto vzdelávacou platformou dostali možnosť vytvoriť vlastnú hru. Vznikla ich prvotina Aaronova dilema – mladému chlapcovi utekajúcemu pred vojnou pomáhate pri rozhodovaní v ťažkých životných situáciách.

Pokračovali ďalšími hrami ako Bunky v akcii o imunitu a procesoch ľudského tela, ktorú vytvorili počas pandémie, alebo Follow me, pri ktorej sa odhaľujú hoaxy – vytvorili ju, keď na Slovensku rapídne začali pribúdať dezinformačné portály. Nasledovala spolupráca s herným štúdiom Doublequote, kde pracovali na vývoji kartovej hry na rozvoj kritického myslenia. A potom si povedali, že majú dosť znalostí a skúseností na to, aby ďalej pracovali sami.

Rozšírená realita

Priniesť vzdelanie do hier a hry do škôl. Takto znie ich motto, a aj keď zo začiatku boli učitelia voči spôsobu tohto vyučovania skeptickí, dnes existuje celoslovenská komunita pedagógov, ktorí ich hry na hodinách využívajú. Najprv sa vraj báli, ako to bude doma vyzerať, keď deti oznámia, že sa celú hodinu hrali na mobile. No boli aj takí, ktorí sa ihneď pre tento nápad nadchli.

Keď Veronika s Jakubom prišli prednášať na nejakú školu, pracovali s celým učiteľským kolektívom. Snažili sa vysvetliť rozdiel medzi dvomi hodinami scrollovania Instagramu

alebo Tik toku a dvomi hodinami hrania strategickej hry o druhej svetovej vojne. „Pedagógovia od nás dostávajú metodické materiály, kde je vysvetlené, ako hru prepojiť s konkrétnym učivom a aké aktivity pri tom môžu využiť. V metodikách je presne rozpísané, aké konkrétne aktivity sa dajú na hodinách robiť, aby si decká z hry zobrali to, čo ich naozaj obohatí,“ vysvetľujú.

Čoskoro vydajú prvú hru s využitím prvkov rozšírenej reality, v ktorej priblížia život Rimanov na našom území. „Pri jej tvorbe sme spolupracovali s Archeologickým múzeom SNM a Múzeom mesta Bratislava, takže v hre budú artefakty, ktoré tu boli nájdené a vďaka rozšírenej realite si ich deti budú môcť pozrieť zblízka,“ hovorí Veronika.

V mentorskom programe prepájajú učiteľov s odborníkmi z praxe, ktorí budú pedagógov učiť vyrábať vlastné vzdelávacie hry. Pracujú na hravom zošite pre tých učiteľov, ktorí sa s digitálnymi znalosťami ešte len zoznamujú, a plánujú novú hru, inšpirovanú ich prvotinou Aaronova dilema. Bude o rómoch a ich prekážkach na ceste k lepšej budúcnosti.

Babička zo susedstva Prepájanie generácií

Nevedomky sa obchádzajú v miestnych potravinách, parčíkoch, na cestičkách popri ihriskách. Jedni by v blízkom okolí potrebovali niekoho, komu by občas mohli zveriť deti. Druhým chýbajú vnúťatá a kontakt s mladšími ľuďmi, ktorý by im spestril dni. V programe Babička zo susedstva sa teraz môžu prepojiť, vytvoriť nové priateľstvá a vzájomne si pomôcť.

„Nejde o náhradnú starostlivosť o deti, ale o láskavé susedstvo,“ hovorí Danka Nemcová, ktorá pracuje v neziskovom sektore a venuje sa podpore vzdelávania a inklúzie. V istom zmysle na to nadviazala aj teraz, na rodičovskej dovolenke, keď rozbehla svoj medzigeneračný projekt. „V bratislavských bytovkách taká spontánnosť kedysi bola. Susedia k sebe sem-tam zašli na kávu, a keď narýchlo niečo potrebovali vybaviť, navzájom si postrážili deti. Aj mňa občas mama nechávala kresliť si u susedy.“

Čo dokážu neziskovky

 Dagmar Gurová, Mária Mühl, Zuzana Gogová, Lucia Matejová, Martina Bartalová

Hodila by sa vám babička? Potrebujete podržať v najťažších chvíľach života? A čo tak sa učiť v škole hrou na mobile? Neziskové organizácie pomáhajú, prinášajú inovácie a ešte omnoho viac.

Všetci sa od nejakého bodu v našom živote hráme – šach, človeče, karty, ale aj počítačový Minecraft či The Sims. Nezamýšľame sa však nad tým, akú to pre nás má pridanú hodnotu. Väčšina týchto hier

má pritom veľký vzdelávací potenciál. „Keď si vezmeš e-športy a hry ako Fortnite, sú síce komerčné, no perfektne sa tam naučíš orientovať v priestore a používať reflexy. Hry sú odjakživa prirodzeným nástro-

jom na rozvíjanie kritického myslenia. V stredoveku to bol šach, dnes to môžu byť práve mobilné hry na školách,“ vysvetľuje spoluzakladateľka Impact Games Veronika Golanová.

Obaja s Jakubom Žaludkom vyštudovali politológiu. Po vysokej škole sa zamestnali v mimovládnych organizáciách na projektoch globálneho vzdelávania. To sa väčšinou realizovalo pomocou poučiek, učebníc a brožúrok. No oni verili úplne inému spôsobu vzdelávania – učenie prostredníctvom hier a technológií. Podľa výskumu Univerzity Komenského chýba žiakom na slovenských školách motivácia a radosť z učenia. Veronika s Jakubom boli presvedčení, že práve vzdelávacie hry by to mohli zmeniť.

Impact Games Nie je hra ako hra

Prvotnou inšpiráciou im bola organizácia Games for Change, ktorá

NOTA BENE

03 2024

Téma

25

NOTA BENE

03 2024

Téma

24

Spájaním babičiek a mladých rodín z okolia sa niečo z tej blízkosti a bezprostrednosti vracia do súčasného, podstatne anonymnejšieho mesta. „Máme skvelých starých rodičov, ale bývajú ďaleko. Nemal mi kto ani nachvíľu zabaviť deti, aby som mohla v pokoji spraviť všetko, čo v domácnosti treba,“ opisuje Denisa, ktorá si už babičku v susedstve našla. Vyplnila dotazník na webe a podľa neho ju spojili so seniorkou, s ktorou by si vzájomne mohli sadnúť. „Pozvala som ju k nám na úvodné stretnutie. Bola mi sympatická, deti ju tiež dobre prijali a hneď sa s ňou začali hrať.“

Funguje im to doteraz. Niekedy sú doma, inokedy idú spolu von. Stretávajú sa dvakrát do týždňa na dve-tri hodiny. Denisa si pamätá, ako jej rodičom podobne pomáhali susedky, ktoré ju spolu so sestrou vyzdvihovali zo školy. „Myslím si, že deťom prospieva tráviť čas aj s niekým iným. Nový človek prinesie nové nápady, podnety, nový štýl hry.“

Budú aj dedkovia?

Danka Nemcová vedela, že takéto programy sa už osvedčili v Rakúsku či v Česku. Keď však vlani na susedskom stretnutí vnútrobloku Trenčianska-Oravská-Košická nápad

predstavila, nečakala až taký záujem. „Prihlásilo sa veľa rodín, ale menej senioriek,“ spomína. Spojila sa preto s občianskym združením Aktivitka, ktoré robí tréningy pamäti a cvičenia pre seniorov v Ružinove. Pomohlo s oslovovaním možných babičiek, žien od 50 plus.

Väčšinou sa prihlasujú čerstvé dôchodkyne. Zrazu majú počas dní prázdno a chcú ho niečím vyplniť. Snažia sa ich prepojiť s rodinami v rámci ich bydliska, aby sa nestrácala spontánnosť a susedská program. Keď sa prihlási seniorka a v jej okolí nemajú rodinu, skúšajú tam nejakú nájsť.

Babičky oceňujú nielen tí, ktorí majú ďaleko k vlastným starým rodičom, ale aj ženy na materskej – samoživiteľky alebo tie, ktoré sú na deti väčšinou samy, lebo ich partneri pracujú na zmeny či na týždňovky.

Mnoho rodín sa začalo hlásiť z iných častí Bratislavy aj z okolitých miest. Danka Nemcová preto rozbieha spolupráce s rôznymi seniorskými organizáciami v meste, aby pomáhala hľadať babičky tam, kde ich ľudia potrebujú. Tým vzdialenejším ponúka možnosť použiť jej skúsenosti a rozbehnúť program vo vlastnom meste. Viacerí by vraj do rodiny radi prijali aj náhradného

dedka. To bude možno ďalší smer, ktorým sa prepájanie generácií v susedstvách uberie.

Plamienok Spolu až do konca

Vážne choré deti trávili v nemocniciach mesiace, niekedy aj roky. Vďaka Plamienku môžu dožiť život doma, v kruhu najbližších. Nevyliečiteľne chorým deťom a ich rodinám pomáha byť a žiť spolu doma. Plamienok je nezisková organizácia, ktorá už vyše dvadsať rokov zabezpečuje domácu detskú paliatívnu a hospicovú starostlivosť v okruhu dvoch hodín jazdy od Bratislavy.

Ráno začínajú tímovým stretnutím lekárov, zdravotných sestier a iných odborníkov, kde zhrnú predošlú službu aj plány na nový deň. Okolo deviatej odchádzajú na návštevy. Každá môže trvať vyše hodiny.

„Porozprávame sa s rodičmi a deťmi, zahráme sa, dieťa vyšetríme, pomôžeme s ošetrovaním, konzultujeme ďalších odborníkov, ak je to potrebné,“ opisuje riaditeľka Plamienka, doktorka Mária Jasenková. Po návšteve sa opäť stretnú s odborným tímom a diskutujú o ďalších plánoch pomoci. Nasleduje písanie záznamu a odovzdanie informácií lekárovi, ktorý má ďalšiu službu.

Je ich málo

V Plamienku slúžia piati. Pracujú na čiastočný úväzok, aby si mohli oddýchnuť. Každý má 6 - 7-krát do mesiaca nočnú službu. „Je nás veľmi málo,“ hovorí doktorka Jasenková. Dokážu sa postarať o maximálne desať detí v ich domácom prostredí. Zatiaľ sa im darí prijať všetky, ktoré to potrebujú, ale často sa dostávajú na limit. „Príjem časti detí, ktoré nie sú bezprostredne ohrozené na živote, môžeme plánovať. Niektoré po stabilizácii dočasne prepúšťame.“

Predtým, ako vznikol Plamienok, neexistoval žiaden odborný paliatívny tím, ktorý by deťom a rodinám pomáhal doma. „V tom čase mohli byť rodičia hospitalizovaní spolu s deťmi len veľmi ojedinele. Deti pritom trávili v nemocnici veľa času,“ vysvetľuje lekárka. Malí pacienti na ventilátoroch alebo iných prístrojoch zostávali hospitalizovaní mesiace, niekedy aj roky.

Zo strany štátu sa v detskej paliatívnej starostlivosti doteraz veľa nezmenilo. Máme iba jedného detského špecialistu – paliatológa v celej republike a nie je tu ani jedno detské paliatívne oddelenie či detský nemocničný paliatívny tím. Domáca paliatívna starostlivosť stojí na štyroch neziskovkách. Popri Plamienku sú to Svetielko nádeje v Banskej Bys-

trici, Svetielko pomoci v Košiciach a Pod krídlami Dominiky v Nitre.

Plamienok je tiež priekopníkom v smútkovej terapii. „Až keď sme začali stretávať rodiny, ktoré prišli o dieťaťko, uvedomili sme si, že časť z nich potrebuje odbornú pomoc. Tak vzniklo Centrum smútkovej terapie,“ hovorí doktorka Jasenková. „Postupne sme zisťovali, že kvalitná paliatívna starostlivosť, psychologická aj ľudská podpora v období, keď dieťaťko, rodič či iný blízky ešte žije, veľmi skvalitňuje život v období smútenia a väčšina týchto ľudí odbornú pomoc nepotrebuje. Chodia k nám preto najmä rodiny, ktorým sme pred stratou blízkeho nepomáhali.“

Náročná starostlivosť

Plamienok ponúka individuálne a rodinné stretnutia s psychológom, skupinové terapeutické stretnutia detí, tínedžerov aj rodičov, víkendové stretnutia rodín po strate blízkeho a letný terapeutický tábor pre deti po strate blízkeho. Všetky tieto služby sú zatiaľ pre rodiny bezplatné.

Abý sa vedeli postarať o každé dieťa a rodinu, ktoré to potrebujú, musí sa zmeniť systém v rámci celého Slovenska. Bude nutné zvýšiť počet kvalifikovaných detských špecialistov a štát by mal prebrať aspoň

časť nákladov. „Špecializovaná detská paliatívna starostlivosť nemôže dlhodobo fungovať iba v rámci tretieho sektora. Potrebujeme vytvoriť oddelenia pre dlhodobo choré deti v každej z troch detských nemocníc, kde by pracovali špecialisti – detskí paliatológovia.“

Dnes aj v paliatívnej starostlivosti klesá počet detí, ktoré zomierajú, pretože novými liečebnými postupmi možno predĺžiť ich život. „Starostlivosť o ne je však doma fyzicky aj psychicky náročná. Navštevujú mnohých lekárov-špecialistov a rozhodovanie o tom, aký postup liečby a starostlivosti je pre dieťa najlepšie, na Slovensku dobre nefunguje.“

Na oddelení pre dlhodobo choré deti by sa tímové rozhodovanie významne uľahčilo. „Ak by bolo priamo napojené na výjazdový tím a lekári sa striedali, riziko vyhorenia by bolo významne nižšie a zároveň by sa zvýšila kvalita starostlivosti o deti,“ hovorí doktorka Jasenková. „Verím, že raz príde čas, keď sa vydáme týmto smerom.“

MyMamy Život bez násilia

MyMamy boli pôvodne materským centrom. V roku 2003 sa začali venovať ženám zažívajúcim násilie

a ich deťom. Prevádzkujú Bezpečný ženský dom a intervenčné centrum. Práve v ňom, v útulnej miestnosti, debatujeme so spoluzakladateľkou OZ MyMamy Apolóniou Sejkovou a ďalšími členkami organizácie, Ludmilou Vysockou a Petrou Guntášovou.

MyMamy pomáhajú promptne a bez byrokracie. Ženy sa nemusia preukazovať potvrdeniami o hmotnej núdzi či inými podobnými dokladmi. „V praxi to znamená, že k nám môže prísť každá žena, ktorá identifikuje samu seba ako obeť násilia v partnerskom vzťahu a ktorá sa necíti v párovom spoložití dobre. Môže prísť anonymne, nemusí uvádzať ani svoje meno. Pomoc dostane, kým ju potrebuje. Prijímanie do Bezpečného ženského domu prebieha tiež pomerne nebyrokratickým spôsobom. Ak je žena v ohrození a máme voľné miesto, okamžite ho dostane a všetky ostatné náležitosti vybavíme neskôr,“ dopĺňa Apolónia Sejková.

MyMamy je takzvanou „one-spot“ organizáciou, čiže na jednom mieste ponúkajú niekoľko typov nevyhnutného poradenstva obetiam násilia – sociálne, právne a psychologické poradenstvo, krízovú intervenciu, v prípade detí aj špeciálnopedagogické poradenstvo. No keďže na Slovensku nemáme špecifický zákon o domácom násilí a rodovo podmienenom násilí ani financovanie intervenčných služieb v takýchto prípadoch, musia MyMamy získavať peniaze na fungovanie z viacerých zdrojov. „Jediné systematické financovanie je od Pre-

šovského samosprávneho kraja. Od neho máme 60 - 70 % nášho rozpočtu,“ vysvetľuje Apolónia Sejková. Každý rok však začínajú bez toho, aby vedeli, či budú mať dosť peňazí a koľko im pridelí kancelária kraja.

V zložitej situácii

V Bezpečnom ženskom dome je deväť obytných buniek s tridsiatimi piatimi miestami. Zvyčajne bývajú plne obsadené. Ročne domom prejde okolo dvesto žien s deťmi. Často sú to samoživiteľky, o deti sa starajú samy. Aj tu sa ukazuje dôležitosť sociálnej siete v podobe rodiny alebo blízkych priateľov, ktorí by ich mohli v krízovej situácii podporiť bývaním, alebo aj finančne. Preto je jednou z hlavných výziev otázka, kam sa ženy zo zariadenia ďalej posunú. Nedostupnosť sociálneho a nájomného bývania, problém dedičnej chudoby, nedostatočné vzdelanie a takmer žiadne príležitosti na trhu práce, ktorý nie je flexibilný k potrebám žien-samoživiteľiek, sú len niektoré z faktorov, kvôli ktorým je riešenie životnej situácie klientok organizácie MyMamy také zložitá.

„Kontaktovať nás môže každý, kto sa cíti byť obeťou domáceho násilia,“ spresňuje garantka Intervenčného centra Petra Guntášová. Poskytujú tu nielen právne poradenstvo. Svoje skúsenosti odovzdávajú ďalej napríklad prostredníctvom projektov na scitlivovanie príslušníkov policajného zboru v otázkach domáceho a rodovo podmieneného násilia.

Napriek náročnej životnej situácii, v akej sa klientky OZ MyMamy nachádzajú, snažia sa im ukázať, že život môže byť aj pekný. Že to nemusí byť iba boj. Vďaka dvom percentám dokáže organizácia pokryť náklady na „pekné aktivity“, ako ich príznačne pomenuje Ludmila Vysocká. Tábor pre deti, výlety, návštevy divadla či kaderníčka sú len niektoré z vecí, ktoré si klientky bežne nemôžu dovoliť. Ak by MyMamy tieto peniaze nemali, zaplatiť detský tábor by bolo oveľa zložitejšie. „Chodím s deťmi na tábory. Mnoho z nich v živote nebolo mimo svojho mesta. Sú vďačné, vidno, že si tábor užívajú. Tvoria si tam sieť kamarátov, ktorí si prešli podobnou skúsenosťou,“ opisuje Petra Guntášová. Apolónia Sejková dodáva, že chcú deťom a ich mamám ukázať, že pekné aktivity dávajú životu zmysel. „Momentom prerušenia násilia sa pre ne začína nový život.“

1 Zakladateľka Impact Games Veronika Golianová a Jakub Žaludko.

2 Danko Nemcová vytvára láskavé susedstvá.

3 Riaditeľka Plamienka Mária Jasenková.

4 Zlva Apolónia Sejková, Petra Guntášová a Ludmila Vysocká z OZ MyMamy.

Podaj ďalej

 Zuzana Gogová

Dobrovoľníci z Prešova posúvajú to, čo niekto už nepotrebuje, ale druhý ešte využije a ocení. OZ Podaj ďalej od minulého septembra distribuuje aj časopis NOTA BENE.

Občianske združenie Podaj ďalej poznajú Prešovčania aj ako Podajko. Ľuďom v núdzi pomáha už takmer desať rokov. Či už ide o ľudí bez domova, sociálne slabšie rodiny, jednotlivcov, alebo rôzne sociálne zariadenia, ľudia v Podaj ďalej hľadajú cesty, ako ich podporiť a posunúť ďalej to, čo iní ocenia a využijú.

Rozhodneme, urobíme

Za združeným stojí energetická žena Vierka Potašová. „Viki začala sama. Potom sa k nej pripojili Milan s Betkou,“ vysvetľuje mi dobrovoľníčka Táňa, ktorá je v združení od septembra 2022. Na prstoch jednej ruky vymenúva, koľko stálych dobrovoľníkov sa podieľa na chode organizácie. Okrem toho majú asi dvadsať ďalších, ktorí pomáhajú pri väčších projektoch.

Podaj ďalej prevádzkuje v centre Prešova Charity shop a na okraji mesta zberné a výdajné miesto. Dobrovoľníčka Ludka ma pozvala, aby som sa prišla pozrieť na školenie pre predajkyne a predajcov časopisu NOTA BENE, ktorý práve držíte v rukách. Od septembra 2023 zabezpečuje Podaj ďalej jeho distribúciu v Prešove.

„V Charity shope máme pre vás pečivo, polievku, hygienické potreby, môžete si tam zadarmo oprat,“ vysvetľuje Lubka predajcom. Cieľom stretnutia je aj lepšie sa navzájom spoznať a poradiť klientom napríklad v oblasti finančnej gramotnosti. „Chceme, aby sa predajkyne a predajcovia posúvali, učili niečo nové. Možno prideme na to, že niekto má na niečo talent, a ak by sme mu poskytli vhodné podmienky, vedel by to využiť,“ vysvetľuje Lubka po prezentácii, kým Táňa roznáša teplú polievku.

Vlani tu na dva mesiace vytvorili útočisko pre migrujúcich mužov, ženy a deti, ktorí predtým prespávali na ulici v okolí cudzineckej polície. „Obce a mestá musia najprv všetko schvaľovať a odsúhlasiť, preto sú opatrnejšie a pomalšie pri riešení podobných kríz. Brzdí ich byrokracia. My sa rozhodneme, urobíme a je to vybavené,“ opisuje Lubka.

Dary do Špajze

Zberné a výdajné miesto si zrekonštruovali a organizujú tu workshopy, tvorivé dielne či podujatia pre verejnosť. V jednej z miestností sú rozložené staré krosná na tkanie, ktoré priniesla do-

Charity shope, dôchodkyňa Betka. V ďalšej majú niekoľko šijacích strojov.

Od začiatku ruskej invázie vozia humanitárnu pomoc na Ukrajinu. V priebehu roka 2022 rozdali 4 500 ľudom dvadsaťkilové balíky potravín a drogérie. Každý mesiac organizujú jednu väčšiu zbierku. Vo februári to bol Valentínsky skutok lásky na prešovskej Kalvárii. Ľudia mohli priniesť trvanlivé potraviny a drogériu. Podporovateľ Podaj ďalej a „externý“ dobrovoľník Viktor, pražiar kávy, ponúkal každému tento voňavý nápoj.

Vyzbierané dary putujú do takzvanej Špajze Podaj ďalej, ktorá je súčasťou Charity shopu. Ľudia v núdzi si môžu zo Špajze vybrať každé dva týždne tri veci. Až 90 % tých, ktorí si po symbolickú pomoc prídu, sú dôchodcovia.

V Charity shope predávajú za symbolický príspevok zachovalé oblečenie, knihy alebo hračky. Okrem toho tu ľuďom v núdzi ponúkajú polievku. Tak ako je tradíciou v Neapole zaplatiť za kávu navyše pre niekoho, kto si ju momentálne nemôže dovoliť, vo vybraných reštauráciách v Prešove môžu ľudia zaplatiť polievku navyše. Tá si nájde cestu do Charity shopu.

NOTA BENE

03 2024

Téma

29

NOTA BENE

03 2024

Téma

28

Falošný nepriateľ

Pavol Lacko Tomáš Hrivňák

Odborník na informačnú bezpečnosť Tomáš Kriššák vyvracia najčastejšie mýty o mimovládnych organizáciách. Politici o nich šíria nezmysly, aby vytvorili falošného nepriateľa.

Tomáš Kriššák zaregistroval mýty o mimovládnych organizáciách dávno predtým, než začal v jednej z nich pracovať. Všimol si, že nezmyslov je vo verejnom priestore viac v obdobiach, keď politici nevedia odpovedať na legitímne otázky či požiadavky tretieho sektora. „Predstavitelia moci si vtedy hľadajú spôsob, ako od seba odvrátiť spoločenský tlak a vyrobiť pre verejnosť falošného nepriateľa, ktorý vraj môže za jej problémy.“

Nahrádzajú štát

Za jednu z najškodlivejších konštrukcií považuje označovanie mimovládok za politické, keď upozorňujú na prešľapy ministrov či vysokých štátnych úradníkov. „Úplne to ignoruje systém občianskych práv a slobôd, ktorý ľuďom umožňuje združovať sa v mene legitímnych cieľov. A takým je napríklad aj dohľadanie na to, aby v spoločnosti nebudela korupcia.“

Podľa Tomáša neobstojí ani argument, že tretí sektor by sa nemal vyjad-

rovať k verejným témam, pretože nie je volený, a tak nikoho nezastupuje. Vráví, že v liberálnej demokracii je občianska aktivita vítaná, aby si tí, ktorým je vo voľbách dočasne zverená moc, nerobili bez kontroly, čo sa im zachce. „Nehovoríac o tom, že mimovládka často nahrádzajú štát v plnení jeho úloh, keďže ten ich z rôznych dôvodov buď nevie, alebo nechce zabezpečiť.“

Na Slovensku je viac ako 60 000 takýchto organizácií. Patria medzi ne občianske združenia, nadácie aj neziskovky. Pomáhajú ľuďom bez domova, ponúkajú bezplatnú právnu pomoc, vzdelávajú učiteľov, rozveseľujú deti v nemocniciach, chránia prírodu alebo pripomienkujú zákony. Zdroje na svoje fungovanie získavajú z dvoch percent daní, príspevkov jednotlivcov alebo z domácich, či medzinárodných grantov, o ktoré sa musia uchádzať v často tvrdej konkurencii.

Pre dobrý pocit

Tomáš Kriššák hovorí, že mnohí ľudia z občianskeho sektora preňho

spĺňajú definíciu moderného vlastenectva. „Starajú sa o to, aby naša krajina bola spravodlivá a kvalitne spravovaná.“ On sám začal v roku 2018, teda v čase protestov Za slušné Slovensko, pracovať pre Nadáciu otvorenej spoločnosti. Tá býva konšpiračne spájaná s americkým finančníkom Georgeom Sorosom, hoci už viac ako desaťročie nepatrí pod medzinárodnú sieť, ktorú kedysi založil.

Vyštudovaný politológ medzičasom z neziskového sektora odišiel, informačnej bezpečnosti sa však venuje v súkromnom sektore. Vie teda z prvej ruky reagovať aj na ďalší z mýtov, ktoré sa šíria o mimovládkach - že často robia veci „na kolene“, a teda menej kvalitne ako biznis. Mnoho ľudí v treťom sektore naozaj pracuje za nižšie platy, než by dostali vo firmách. Často sú motivovaní najmä dobrým pocitom z toho, že robia niečo pozitívne pre spoločnosť. „Pri takejto motivácii človek veľakrát odovzdá oveľa lepšiu robotu. Ak niekto robí niečo zo srdca a osobnej integrity, bude mu na práci záležať viac a dá do nej aj kúsok zo seba.“

VEDELI STE, ŽE?

Neziskovky sú neziskové preto, lebo každý ich príjem použijú na vlastné aktivity.

NEMÔŽU VYTVÁRAŤ ZISK, ANI SA NIJAK OBOHACOVAŤ.

LEPŠÍ ŽIVOT
PRE VŠETKÝCH

TRANSPARENTNOSŤ A KONTROLA NEZISKOVIEK

Neziskovky podliehajú množstvu finančných kontrol od štátu aj všetkých donorov.

FINANCOVANIE ČESTNÝCH NEZISKOVIEK JE ABSOLÚTNE TRANSPARENTNÉ

LEPŠÍ ŽIVOT
PRE VŠETKÝCH

PREČO SA NEZISKOVKÁM HOVORÍ AJ TRETÍ SEKTOR?

Lebo spolu so štátom a súkromným sektorom sa navzájom dopĺňajú.

Ich spolupráca je nutná pre dobré fungovanie spoločnosti.

LEPŠÍ ŽIVOT
PRE VŠETKÝCH

KTO PRACUJE V NEZISKOVKÁCH?

- Vedci
- ITčkári
- Analytici
- Účtovníci
- Športovci
- Remeselníci
- Sociálni pracovníci
- Lekári a psychológovia
- Opatrovatelia
- Aktivisti
- Historici
- Právniky
- Učiteľia
- Umelci

LEPŠÍ ŽIVOT
PRE VŠETKÝCH

PREČO TO ROBIA?

Je to práca ako každá iná. Je za tým profesionalita, vášeň aj presvedčenie.

Záleží im na ľuďoch, prírode a svete okolo seba.

LEPŠÍ ŽIVOT
PRE VŠETKÝCH

TOTO VŠETKO SÚ NEZISKOVKY

- Charita
- Nadácie
- Neziskovky
- Tretí sektor
- Mimovládka
- Neziskový sektor
- Mimovládny sektor
- Občianske združenia
- Neziskové organizácie
- Občianska spoločnosť
- Mimovládne organizácie

LEPŠÍ ŽIVOT
PRE VŠETKÝCH

Zlu musíme čeliť

  Jana Čavojská

Ivan Sýkora z OZ Berkat pomáha, kde treba, a maximálne, ako dokáže. Momentálne hlavne na Ukrajine a Ukrajincom v Prievidzi a okolí.

Bolo by jednoduchšie, keby zhromaždenie Za slušné Slovensko zorganizoval niekto iný a Ivan by mohol prísť iba ako divák... Lenže on je skôr z tých, ktorí udalosťami hýbu. Niekoľko by povedal, že aktivista. On skromne tvrdí, že to je normálne. Pomáhať, keď môžeme, jasne deklarovať náš postoj, keď je to správne.

Kde sa v tebe zobrala potreba aktívne sa angažovať v pomoci iným?

Nemyslím si, že som aktívny. Som len taký, aký som. Naučila ma to mamička a môj partner vo firme. Mojm životným heslom je: Rozhodujúci je človek. Snažím sa správať k druhým tak, ako by som chcel, aby sa správali ku mne. Potom sa veci dejú tak nejak prirodzene. Nevnímam to ako aktivizmus, ale ako normálny život.

Vyrastal si za totality. Ako šla tá doba dokopy s občianskym aktivizmom?

Obidvaja moji rodičia boli straníci. Mamičkin príklad bol v tom, ako sa správala k svojim kolegom, podriadeným, ostatným ľuďom. Aj keď bola členkou strany, ľudia ju akceptovali a mali radi. Už dlhé roky žije mimo nášho sveta. Keď pri nej sedím a držím ju za ruku, rozmyšľam nad tým a ďakujem jej. Otec bol alkoholik. Keď sa u nás strhol konflikt, vedel som, čo je zlo, a musel som sa postaviť na stranu dobra. Takže aj to ma formovalo. Jednoznačne mi to ukázalo, že sa musím proti zlu postaviť.

Vnímaš revolúciu ako udalosť, ktorá ti umožnila byť slobodným a aktívnym občanom?

Rok 1989 bol pre mňa životným zlomom. V septembri sa narodil syn Matej. V novembri som ho držal na rukách, pozerali sme v televízii uda-

losti z Prahy a Bratislavy a snažil som sa zapojiť tu v Prievidzi. Pre mňa to nie je étos novembra. Skutočne som sa stal slobodným človekom a mohol som začať robiť čokoľvek, čo som chcel.

Hneď si začal podnikat?

V tom období som bol zamestnaný – jediný raz v živote. V podniku som sa stal predsedom VPN. Chceli sme vysloviť nedôveru riaditeľovi. Prehrali sme o jeden hlas, bol to hlas pani upratovačky, ktorá bola práve na materskej. Skrátka, boli sme naivní a riaditeľ bol šikovný. Akurát som sa potom nezmestil do projektu. Bolo to ťažké obdobie: manželka Ivetka bola na materskej a mňa prepustili. Stal som sa živnostníkom. Zároveň aj slobodným človekom. Musel som byť zodpovedný a užiť si rodinu.

Je pre teba sloboda kľúčová?

V kontexte toho, čo sa deje na Slovensku aj na Ukrajine, som si musel ujasniť, čo by som robil v prípade neslobody. Začalo to už počas protestov Za slušné Slovensko. Pre mňa bolo dojímavé a bol to aj silný zážitok, keď sme povedali, že odmietame režim, ktorý tu bol, nechceme mafiánsky štát a prosíme Jána a Martinu o odpustenie, že sme ich nedokázali ochrániť. Za Mečiara a potom za Fica som hovoril, že chcem zomrieť v normálnej krajine. Nie v neslobode. Skomplikovalo sa to, a už sa mi to možno nepodarí. „Alebo budeš dlho žiť,“ skonštatoval jeden kamarát. Ak by došlo k tomu, že by nás napadli Rusi, musel by som bojovať a brániť slobodu. Nie materiálne hodnoty, ale svoj spôsob života. Ak by som to neurobil, stal by som sa neslobodným.

Myslíš, že je naša sloboda vážne ohrozená?

Situácia v celom svete je zložitá. Myslím, že sa dožijem niečoho, čo by som si pred piatimi rokmi nedokázal ani predstaviť. Nejde len o vojny a boj o slobodu a demokraciu – čo nie je málo – ale uvedomujem si, že nás môže úplne prevalcovať klimatická zmena. Režisér Palo Peckarčík mi minule povedal, že súčasná pomoc Ukrajine je len začiatok, skúška toho, čo nás čaká a kvôli čomu budeme musieť preukázať obrovskú empatiu.

Ako to teda máš, keď cítiš, že sa musíš postaviť za svoje hodnoty?

Je to vždy prirodzené vyústenie toho, čo sa deje. Bolo by jednoduchšie, keby zhromaždenie Za slušné Slovensko zorganizoval niekto iný a ja by som mohol prísť iba ako divák. Ale oslovila ma pani, vtedy som ju nepoznal, teraz je to moja kamarátka, že jej dcéra po vražde Jána a Marty doma plače, je nešťastná z toho, čo sa deje a či niečo neurobíme. Povedal som si: má pravdu, a keď to zatiaľ nezorganizoval nikto iný, urobím to ja. Také jednoduché to je. A podobne sa môžeš správať v biznise aj v bežnom živote. Aj keď len zdvihneš na ulici papierik.

Môžu podľa teba zhromaždenia na námestiach v situácii, v akej sme teraz, niečo zmeniť?

Pred chvíľou sme sa rozprávali a povedala si, že na námestí v Bratislave si cítila obrovskú energiu. Ja som ju v roku 1989 cítil z námestí aj cez malý televízorček, ktorý som si doniesol z praxe z Ruska. Vedel som, že sa deje niečo veľké. A potom som na námestiach v Prievidzi a Bratislave prežíval pocit spolupatričnosti. Keby sme sa teraz neozvali, bola by to hanba. Pošliapanie predchádzajúcich zhromaždení a ich odkazu – novembra 1989 a Za slušné Slovensko. Má

to aj ďalší význam. Neprichádzame o zdravý rozum. Na námestiach sa stretávaš s ľuďmi, ktorí veria tomu čo ty. A či to bude mať nejaký efekt? Námestia by som nepodceňoval z viacerých dôvodov. Ako skončil Fico po zhromaždeniach Za slušné Slovensko? Je pre mňa nepochopiteľné, že táto krajina a ľudia potom zabudli a znovu sa dostal k moci. Jeho nedávne výroky na adresu Ukrajiny sa ma dotkli ľudsky viac než to, že rozvracia našu krajinu. Tu zatiaľ ľudia nezomierajú. Ale tam sú tisíce mŕtvych. Tam sú zabití deti, znásilnené ženy. To, čo povedal, je také isté, ako keby vyhlásil, že v koncentračných táborech to nebolo až také zlé.

Firmu si rozbiehal v 90. rokoch. Nebolo to jednoduché obdobie. Aké bolo robiť biznis v súlade s tvojimi zásadami?

Veľmi jednoduché. Beriem to ako službu. Seba aj svojich kolegov som vždy viedol k tomu, aby sme zákazníka obslúžili tak, ako by sme chceli byť obslúžení my. Podnikanie bol pre mňa zdroj obživy, ale mojím primárnym cieľom nebolo zbohatnúť. Nebánil by som sa tomu. Začínal som ako programátor. Keby som vymyslel program, ktorý by mi zarobil milióny, bol by som šťastný a verím, že by som sa z tých peňazí nezbláznil, ale dokázal by som pomáhať ešte viac. Ale keďže som nevymyslel nič geniálne, musel som každý deň robiť dobre svoju prácu. Mám šťastie, že ma to baví a môžem robiť s ľuďmi, s ktorými si rozumiem. A že som stále slobodný a nezávislý. Minule na mňa nejaký človek zakričal: „Sýkora, prvá predajňa výpočtovej techniky v Prievidzi, stále sa držíte!“ Fajn pocit. Hoci dnes je tento biznis veľmi náročný, sú e-shopy a internet. Ani 90. roky neboli ideálne. My sme nikdy neprišli do styku s vydieraním alebo mafiou, lebo náš biznis nebol lukratívny. Bola to drina. Som šťastný, že som nikdy nebol namočený v štátnych zákazkách.

Napriek tomu, že nebolo jednoduché rozbehnúť firmu a zarobiť peniaze, ty si zo zarobeného ešte rozdával. Kedy to prišlo?

Tam sa prejavil vplyv mamičky. Ona bola taká. Pre ostatných ľudí robila veci nezištne. A veľa som sa naučil od môjho spoločníka vo firme Mariana Pietrika. S rodinou sú kresťania, už

za socializmu boli aktívni a pomoci sa venovali, aj keď sme spolu rozbiehali podnikanie. Podľa mňa to však človek musí mať v sebe. Buď zarobíš sto a chceš zarobiť dvesto, alebo zarobíš sto a stačí ti osemdesiat, tak môžeš dvadsať dať. Spomínam si na jednu Veľkú noc. Bol som dieťa, bývali sme v byte na prízemí a malí Rómovia zvonili pri dverách a rozprávali nejaké vinše. Rodičia ich poslali preč. Rozplakal som sa, a kým obehli ostatné poschodia, uprosil som rodičov, aby sme im dali päť korún.

Čím konkrétne si neskôr, po rokochoch, začínal s pomocou?

Neviem si spomenúť, ktorý projekt bol úplne prvý. Ale spomínam si, ako som narazil na logo organizácie Človek v ohrození. Je to postavička človeka a veľmi sa mi páčila v súvislosti s mojim krédom. Rozhodujúci je človek. Napísal som im, že by som sa chcel zapojiť a nech sa mi ozvú, keď budú niečo potrebovať. Jeden z našich prvých väčších spoločných projektov bola pomoc krajanom v Rumunsku. Zriadili sme tam počítačovú učebňu. Určite som ešte predtým prispieval na nejaké zbierky, niekedy možno naivne, ale to nevádi, vyformovalo ma to v tom, že som sa potom zameriaval na adresnú pomoc. To je pozitívne aj pre mňa. Keď cítiš od niekoho vďačnosť, pretaví sa to do tvojej duše a tela. Vraj to má aj zdravotné benefity.

V Prievidzi si začal organizovať aj filmový festival Jeden svet, ktorý funguje pod hlavičkou Človeka v ohrození. Prečo?

Prinášal témy, ktoré vtedy neboli bežné. Dnes je situácia iná, všetko je online a veľa vecí navyše prežívame v priamom prenose. Festival sme organizovali so synom Matejom. Ako dvaja ľudia z ulice. Keď sme mali zo vstupného výťažok niekoľko tisíc korún, uvedomili sme si, že tak to robiť nemôžeme, a založili sme občianske združenie Berkat.

Za projekt v Rumunsku ste ako firma ISSO dostali ocenenie Via Bona. Bolo to pre teba zadosťučinenie?

Bolo to fajn, ale na ocenenia si nepotrpím. Prosil som kolegu Mariána, aby ho išiel prevziať on. Myslím, že mu to dobre padlo, veď celý život pomáhal nezištne a bez nejakej publicity.

Nerád si stredobodom pozornosti?

To zase nie. Vysvetlím to na situácii zo včera. Bola tu Tatiana z Ukrajiny, nakladali sme humanitárnu pomoc. Doniesla mi cukríky, čaj – ten ma potešil, lebo čaj mám rád, bábiku a vyznamenanie. Otec Luba Kletska, ukrajinského lekára, s ktorým spolu so synom Matejom organizujeme pomoc na Ukrajinu, povedal, že je to celkom významné ocenenie, aké nedostane hocikto. Veľmi si vážim, že si niekto, kto bojuje v ohrození života, dal tú námahu a napísal poďakovanie a poslal nám medaily. Viac by ma však potešilo, keby mi včas povedali, že potrebujú nosidlá na prenášanie ranených vojakov. Mohol som ich zabezpečiť a Tatiana ich mohla odviezť na Ukrajinu. Uvedomujem si však, že ocenenia sú dobré kvôli publicite a fundraisingu, ktorý nám dá možnosť viac pomáhať.

Prostredníctvom občianskeho združenia Berkat ste realizovali napríklad transplantácie očných rohoviek nevidiacim v Afganistane. Aj táto krajina je dlhodobo vo vojne. Už viac ako dva roky máme vojnu aj v našej susednej krajine, ktorej obyvateľom a obrancom aktívne pomáhaš. Je to blízko, možno nás to zasahuje viac ako vzdialené konflikty. Nepohlcujú ťa tieto témy niekedy príliš silne?

Manželka Ivetka by ti vedela povedať – a aj ja si to niekedy uvedomujem – že som pracoval priveľa a málo som sa venoval deťom. Lenže to sa v tom čase nedalo. Dnes by niekto povedal, že som bol vorkoholik. Ale kto v 90. rokoch budoval firmu a nekradol, musel drieť. Raz som počas telefonátu so zákazníkom odpadol. Dospel som k poznaniu, že keď chceš pomáhať iným, musíš sa starať o seba. Keď sem v prvých týždňoch vojny prichádzali ľudia z Ukrajiny, počúval som ich príbehy, niektoré ma rozplakali. Čítal som, čo sa tam deje. Keď som o Ukrajine rozprával, prechádzal som do silných emócií, cítil som návaly dojatia. Po niekoľkých mesiacoch som si uvedomil, že si musím dávať na to pozor. Už necítim potrebu pozeráť si denne videá a správy z Ukrajiny. Nepotrebujem tie pocity opakovane hlboko prežívať, aby som pochopil, že musím

konať a pomáhať. Pán Srholec mi do svojej knihy napísal venovanie: „Dokázať sa dojať utrpením iných a konať.“ Aké jednoduché. Bol to veľmi múdry človek. Nepotrebujem vidieť všetky tie hrozné veci. Jasne viem, čo je zlo, čo dobro, a staviam sa na stranu dobra.

Ako si udržiavaš odstup?

Udržiavam sa v pohode fyzicky a psychicky. Na začiatku vojny na Ukrajinu pomáhali niektorí ľudia oveľa viac ako ja. Spali ledva päť – šesť hodín a zvyšok sa venovali pomoci. Ja som bol ten, kto upozorňoval môjho parťáka Antona: Pozor, lebo keď sa zruťíš a vypadneš, bude to horšie, než keby si teraz pomáhal o dve hodiny menej a oddýchol si. V tejto súvislosti mám aj rodinnú príhodu. Moja dcéra Baška žila v tom čase v USA a volala nás na návštevu. Už v roku 2022 sme o tom začali hovoriť. Povedal som manželke Ivetke, aby išla sama, že mňa to neláka. Nevedel som si predstaviť, že odídem. Kto by urobil tú prácu? Ako môžem odísť na dovolenku niekam do Ameriky, keď sa tu deje toto? Dokonca som nechcel ísť ani neteri na svadbu. Sestre som hovoril: „Evi, ja si to neviem predstaviť, zabávať sa, keď zúri vojna.“ Nakoniec som bol rád, že som išiel. Ako psycho-

hygienu to bolo veľmi dobré. Rovnako to dopadlo s výletom do USA. Boli sme tam celé tri týždne. Nikdy v živote som nemal takú dlhú dovolenku. Dokonca som si veci vo firme nastavil tak, aby som nemusel ani zapnúť notebook. Úplne som sa odstrihol. Ani správy som nesledoval. Vrátil som sa oddýchnutý, silný, s veľkou energiou pomáhať.

Na tvojej pomoci sa mi veľmi páči, že je adresná. Smeruje ku konkrétnym ľuďom.

Je veľká zodpovednosť pomáhať vyzbieranými peniazmi. V Berkate deklaruujeme, že sto percent výťažku našich zbierok ide na pomoc, na daný účel. Osvojili sme si myšlienku českej organizácie Berkat novinárky Petry Procházkovej: slovo berkat znamená hojnosť z mála. Ak je menšia pomoc adresná, môže mať väčší význam ako gigantické projekty. Veľa ľudí sa ma pýta, ako bolo na Ukrajine. Nikdy som tam nebol a ani necítim potrebu teraz tam ísť. Ľudia, ktorí tam s pomocou cestujú, majú môj veľký rešpekt a vďaku. Oni mi hovoria, že nechápu, ako môžem Ukrajine tak intenzívne a dlhodobo pomáhať, keď som tam nebol a príjemcov pomoci nepoznám osobne. Ale pre mňa je normálne pomáhať aj bez toho.

IVAN SÝKORA (60)

Začínal ako programátor, od roku 1990 podniká s výpočtovou technikou. So synom Matejom založili v roku 2011 občianske združenie Berkat Slovensko, prostredníctvom ktorého adresne pomáhajú vo viacerých krajinách sveta, ostatné dva roky hlavne na Ukrajinu. V Prievidzi organizujú festival ľudskoprávných filmov Jeden svet. Boli súčasťou tímu organizátorov protestov Za slušné Slovensko.

Podľa čoho si vyberáš, komu a ako pomôžeš?

Nejako prirodzene to ku mne prichádza. Asi ako keď Jana Magdolenová zavolała mne, neznámemu človeku, či by sme nepoložili na námestí aspoň kvet za Jána a Martinu. Dodnes si pamätám naše prvé stretnutie. Spoznali sme sa podľa kvetov, ktoré sme držali v ruke, a išli sme zapáliť sviečku. To, že dnes pomáhame na Ukrajinu hlavne prostriedkami na zastavenie krvácania, k nám tiež prišlo samé. Keď začala vojna, zorganizovali sme narýchlo zhromaždenie, zrazu niekto zavolał, že treba previezť matrace, a potom sa ozvali dvaja mladí Ukrajinci, ktorých som potom už nikdy nevidel, či nemôžeme zohnať lieky pre nemocnicu v Dnipre. Hneď na ďalší deň zavolałi, že pomoc treba čím skôr a aby sme sa sústredili na prostriedky na zastavenie krvácania. Tak sme sa vyprofilovali. Nie je to striktné dané, ak môžeme, zabezpečíme aj iné veci: generátory, ohrevy, potraviny, oblečenie, sviečky, peniaze na detské tábory. Nemôžeme však pokryť všetko. Nie sme profesionálne občianske združenie. Všetko robíme popri práci. Kopa dobrovoľníkov a nadšenia sa postupne zmenšovala a zostalo nás len pár. Nemôžeš zachrániť celý svet. Musíš sa zamerať na to, čo je ešte v твоjich silách.

Martin Drobňák

Nepriatelia odpočívajú spoločne

 Juraj Červenka Jana Čavojská

Historici z Klubu vojenskej histórie Beskydy vracajú identitu vojakom, ktorí padli na našom území v prvej svetovej vojne.

V rakúsko-uhorskej armáde slúžilo počas prvej svetovej vojny približne 400 000 vojakov zo Slovenska. Takmer 70 000 z nich sa domov nikdy nevrátilo. Slovenská historiografia túto kapitolu našich dejín desaťročia ignorovala. Tento dlh sa teraz snažia splatiť aj historici z Klubu vojenskej histórie Beskydy.

Medzi novembrom 1914 a májom 1915 zúrili ťažké boje prvej svetovej vojny aj na našom území. Konkrétne v jeho severovýchodnom kúte. Rusi sa totiž snažili prebiť cez Karpaty, ná-

sledne dosiahnuť rovinaté časti Uhorska a zastaviť sa až v Budapešti. „Na území severovýchodného Slovenska pochovali okolo 50 000 obetí prvej svetovej vojny. Po druhej svetovej vojne však tieto cintoríny upadali do zabudnutia, chátrali, niektoré úplne zanikli,“ hovorí Martin Drobňák z Klubu vojenskej histórie (KVH) Beskydy. Práve on spoločne so svojim bývalým učiteľom dejepisu na gymnáziu v Humennom Radoslavom Turikom pred dvadsiatimi rokmi organizáciu zakladal. Spájalo ich nadšenie a chuť

objavovať vtedy neznámu a neprebádanú kapitolu našich moderných dejín. Odvtedy prijali ďalších členov, vyštudovaných a profesionálnych historikov i laických nadšencov, a urobili obrovský kus práce. V mnohom supľujú štátne inštitúcie, inokedy s nimi úspešne spolupracujú.

Dokumenty aj krompáče

Jednou z ťažiskových aktivít KVH Beskydy je obnova vojnových cintorínov z čias prvej svetovej vojny. Ob-

novili napríklad cintorín vo Veľkrope v okrese Stropkov, ktorý je najväčší svojho druhu na Slovensku. Vybudovali aj náučný chodník od miestneho gréckokatolíckeho kostolíka na cintorín. Zdolávame krátky výstup lesom na rozľahlú lúčnu stráň a vstupujeme do jeho areálu. Okolo rastú staré agáty. Zastavujeme sa pred vkusným ústredným kamenným pamätníkom s výraznými rokmi 1914 – 1918. „Tento cintorín sme obnovovali deväť rokov. Je miestom posledného odpočinku pre presne 8 662 vojakov, rakúsko-uhorských a ruských. Taký rozsiahly cintorín mohol vzniknúť, až keď sa front vzdialil a exhumovali vojnové hroby zo širokého okolia,“ objasňuje Radoslav Turik.

Členovia KVH Beskydy používajú pri svojej práci staré dokumenty, hlásenia, zoznamy strát, vojenské mapy, dobové reportáže, ale aj kladivá, krompáče, cement či píly. „Práca na obnove cintorínov má totiž dve hlavné roviny. Najprv treba urobiť dôkladný archívny výskum, zistiť o danej lokalite, padlých a pôvodnom vzhľade cintorína čo najviac. Potom nasledujú stovky hodín práce v teréne. Snažíme sa o to, aby cintoríny ladili s okolitou karpatskou kopcovitou krajinou tak, ako to pred vyše storočím navrhovali ich tvorcovia. Preto používame prírodné materiály ako drevo a kameň,“ pokračuje v rozprávaní Martin Drobňák.

Na pomocných prácach sa zúčastňujú aj miestni obyvatelia, nezamestnaní či príslušníci marginalizovaných komunít. Že sa zámer členov KVH Beskydy darí, zisťujeme aj na cintoríne pri dedinke Stebník. Prechádzame sa medzi drevenými krížmi. Tie s jedným brvnom pripomínajú padlých rakúsko-uhorských vojakov, pravoslávne kríže patria spomienke na ruské obete. Niekdajší nepriatelia odpočívajú spoločne. Vojnové cintoríny mažú rozdiely a symbolizujú zmierenie.

Chodník bojiskom

Nech boli udalosti prvej svetovej vojny na našom území akokoľvek hrozné, stopy konfliktu dnes môžu regiónu pomôcť. Tak ako bojiská na rieke Somma či pri Verdune lákajú turistov do Francúzska, podobne ako pozostatky frontu pri rieke Soča prinášajú peniaze do obecných

kás slovinských obcí, rovnako ako sú niekdajšie talianske či rakúsko-uhorské pozície vo vysokohorskom teréne lákadlom pre návštevníkov Dolomitov. Víziou KVH Beskydy je vybudovať jeden ucelený turistický chodník, ktorý by spájal lokality niekdajšieho karpatského bojiska. Zatiaľ pribúdajú aspoň jednotlivé atrakcie či muzeálne expozície.

V Nižnej Polianke, približne na polceste medzi Bardejovom a Svidníkom, nachádzame v obecnom múzeu výstroj a výzbroj vojakov znepriatelených strán, napríklad zhrdzavený pás nábojov. Nad obcou sa vypína zalesnený kopec Kaštielik. Vo februári a marci 1915 tu prebiehali krvavé boje, ktoré si vyžiadali životy mnohých vojakov. Vrchol kopca Kaštielik zdobí vďaka KVH Beskydy pamätník s takmer štyrmi desiatkami drevených stĺpov. Predstavujú príslušníkov dvoch proti sebe stojacich armád. Názvy miest na stĺpoch, ako napríklad Terst, Lublana, Mladá Boleslav či Graz, zase pripomínajú sídla veliteľstiev bojujúcich jednotiek. Na našom území plnili rozkazy vojaci zo všetkých kútov habsburského impéria.

Rusi obsadili Sninu, Humenné, Bardejov či Medzilaborce, kadiaľ viedla strategicky dôležitá železničná trať z Uhorska do Haliče, presnejšie do pevnosti Przemysl. Medzilaborcami prechádzali vlakové transporty plné vojakov a zbraní, smerujúcich na haličské bojisko. Vchádzame do miestneho kultúrneho domu a spoznávame ďalšie exponáty. Figuríny majú oblečené dobové uniformy, v sklenených vitrínach sú poukladané sčasti originálne exponáty, sčasti verné repliky – pracky z opaskov, kompas, ďalekohľad, vyznamenania aj bodáky.

Tisíce mien

Okrem popularizácie histórie a rekonštrukcie cintorínov sa členovia KVH Beskydy venujú organizovaniu vedeckých konferencií a výskumu. Za sebou majú stovky hodín strávených v archívoch v Bratislave, Viedni, Budapešti, Prahe či Moskve. Pod hlavičkou KVH Beskydy vznikli viaceré odborné monografie a zborníky i popularizačné diela. Svetlo sveta uzreli dve naozaj unikátne publikácie – zoznamy padlých vojakov rakúsko-uhorských peších plukov číslo 66 z Užhorodu a číslo 67 z Pre-

šova. Na papier sa dostali tisíce mien vojakov, z veľkej časti Slovákov, a ich navrátené osudy. Napríklad údaje o ich smrti, mieste pochovania či pobyte v zajatí. „Informácie sme mohli zhromaždiť vďaka zdigitalizovaným úmrtným lístkom, zoznamom strát vydávaným rakúsko-uhorskými vojenskými orgánmi a matrikám padlých,“ ozrejmjuje hlavný autor dvojice diel Radoslav Turik.

Zápisky sú často písané ručne a neraz nečitateľne. Problémy vznikajú aj s identifikáciou geografických názvov, napríklad horských lokalít na území dnešného Talianska, osád v Albánsku či menej významných miest rozľahlého Ruského impéria.

Vojna patrí do kníh

Prvá svetová vojna zúrila v rôznych častiach Európy, preto aj práca historika musí prebiehať medzinárodne. KVH Beskydy usporadúva každý rok vedecké konferencie, kde výsledky svojich výskumov prezentujú nielen bádatelia zo Slovenska, ale aj ich českí, poľskí, maďarskí, rakúski, talianski, slovinskí či ukrajinskí kolegovia. Za tie roky sa zo spolupracovníkov stali blízki priatelia. Žiaľ, po 24. februári 2022 museli niektorí ukrajinskí historici vymeniť archívne písomnosti za život v skutočnom frontovom pásme. Chlapi, ktorí poznali uniformy ako objekt svojho profesionálneho záujmu, majú na sebe skutočné maskáče a v ruke zbraň. Hoci by vojna mala patriť do múzeí a na stránky kníh historikov, zrazu je tu. KVH Beskydy rozbehol projekt Historici historikom a na Ukrajinu posielala materiálnu pomoc.

Hoci nás od udalostí prvej svetovej vojny delí už viac než storočie, aj táto kapitola našej histórie sa dá prekrútiť a zneužiť. V septembri 2022 ruská ambasáda na Slovensku písala o „ničení hrobov zosnulých ruských hrdinov“ na cintoríne v obci Ladomirová. Správa sa virtuálnym priestorom začala rýchlo šíriť a početní „internetoví znalci“ znova „odhaľovali“ nejaké to sprisahanie. Že išlo o výmysel, pietne miesto je v skutočnosti naďalej udržiavané, navyše identitu pochovaných dnes už nepoznáme a na cintoríne našli miesto posledného odpočinku aj mnohí rakúsko-uhorskí vojaci, museli dokázať tí najpovolanejší – historici z KVH Beskydy.

Jana Čavojská

Nie je to fér

Alica je mama dvanásťročnej dcérky s veľmi raritným ochorením. Okrem nedostatku informácií, špecialistov, dlhých čakacích dôb na vyšetrenia a nie vždy ústretových úradov bojuje – ako inak – aj s financiami. Nie na bežný chod domácnosti. Hoci je pravda, že dcérka si vyžaduje viac starostlivosti ako bežné dieťa a náš pracovný trh nie je pripravený na skrátené úväzky a flexibilitu, takže pre Alicu nie je jednoduché nájsť si adekvátnu prácu a väčšinou pracuje ako freelancerka z domu popri opatrovateľskom príspevku. Peniaze potrebuje na terapiu a súkromnú školu. Štátom hradených terapií je málo a nie všetky dievčatku vyhovujú. Lenže kde vziať peniaze na súkromné? Plus na platbu za vyšetrenia, ak nechcú čakať niekoľko mesiacov, za objednanie k lekárovi na presný čas, za benzín, keďže za špecialistami treba dochádzať po celom Slovensku aj do Čiech? Len v prvý rok dcérkinho života na to rodina minula deväťtisícový úver, ktorý si zobrali na kúpu pozemku na vysnívaný domček. Splácali ho ešte desať rokov. „Máme tri možnosti,“ povedala mi Alica. „Ďalší úver, benefičné podujatia a žiadať o dary a 2 %.“

Benefičných akcií sa párkrát zúčastnili. Alica hovorí, že tam stretli milých, zanietených ľudí a nešlo o vydieračské formáty typu Modré z neba. „Ale napriek tomu bolo neustále zverejňovanie dcérinho príbehu a fotografií pri terapiách ponížujúce a traumatizujúce. Najradšej by som mala kvalitnú zdravotnú starostlivosť zabezpečenú štátom, aby som nemusela ľudí o nič prosiť a žiadať.“

Lenže náš štát sa adekvátne o svojich chorých občanov nestará. Sú nútení vzbudzovať súcit ľudí zverejňovaním informácií a fotografií zo svojho súkromia. Často sú na nich počas bolestivých terapií, po náročných lekárskech zákrokoch, na nemocničných posteliach, keď ledva vládzu žiť. Ale čo iné im zostáva, keď toto je jediná možnosť, ako získať peniaze na život zachraňujúcu liečbu (ktorú často v okolitých štátoch preplácajú zdravotné poisťovne)?

Alici zostala možnosť založiť si občianske združenie a prosiť ľudí o 2 %. Tie ľudia dávajú ochotnejšie. „Nedarujú ich totiž zo svojho. Sú to peniaze, ktoré by aj tak prepadli štátu, a ten by ich nepoužil na nič užitočnejšie,“ myslí si Alica. „Preto sa necítim tak zle, keď o ne prosíme.“

Väčšinu roka sa snaží na to nemyslieť. Pri registrácii na 2 % si zakaždým uvedomí: Opäť je to tu, opäť budem musieť postovať fotky chorej dcérky pri náročných terapiách a písať príspevky na sociálne siete, aby u ľudí vzbudili emócie... Okrem stresu kvôli chorému dieťaťu sa rodičia neustále obávajú, čo bude, ak dosť financií nevyzbierajú.

Na Slovensku sú tisíce ľudí, ktorí si ešte stále musia zbierať peniaze na záchranu života alebo adekvátnu zdravotnú starostlivosť takýmto spôsobom. Dokedy?

Tam a možno aj späť

Zuzana Mojžišová

Andrej Kurkov (1961), spisovateľ, publicista a filmový scenárista, patrí k najprekladanejším ukrajinským autorom. Minulý rok bol nominovaný na Medzinárodnú Bookerovu cenu za svoj starší román Jimi Hendrix naživo vo Lvive (2012) a vo vydavateľstve Paseka mu vyšli Šedé včely (v preklade Libora Dvořáka). Dej knihy sa odohráva na vojnu sužovanom Donbase niekedy po roku 2014 (ale pred februárom 2022), v sivej zóne medzi líniami lojalistov a separatistov. V dedinke Malá Starohradivka, ktorá má len dve ulice s príznačnými menami Ševčenkova a Leninova, už žijú iba dvaja muži stredného veku. Ostatných situácia vyhnala niekam preč, prípadne až do neba. Hlavnému hrdinovi Sergejovi Sergejičovi, rozvedenému, osamotenému bývalému štátnemu zamestnancovi z jednoduchých pomerov, robí spočiatku sparing partnera Paška Chmelenko, jeho úhlavný nepriateľ z čias, keď ešte drali školské lavice. Pre starú nevraživosť však prítomnosť nevyhradila ani kúsok miesta, a tak dvaja muži, celkom rozdielni, nejako už len musia súznieť.

V Malej Starohradivke nefunguje elektrina, zneďaleka sa ozýva hluk zbraní a výbuchov. Sergejovi najväčšmi zo všetkého záleží na jeho včelách. Zimujú v úloch s hrubými stenami aj strechou, sú zateplené plstou. A obložené oceľovými plechmi. „Úly jsou sice vevnitř v kůlně, jenže stačí jedna zbloudilá střela z jakékoli strany – a bylo by zle. Takhle se střepiny třeba vysílí na železe, a pak už nebudou mít sílu prorazit i dřevěné stěny úlů a rozsévat za nimi včelí smrt...“

Onedlho príde jar. Sergejove včely budú chcieť vyletieť a v otvorenej prírode, na lúkach a v bezpečí zbierať peľ, nektár, robí si svoju robotu. A to sa v sivej zóne nedá uskutočniť. A tak Sergej štartuje svoju starú Ladu a vydáva sa – aj s včelami, samozrejme – na ďalekú cestu k Artomovi, krymskému Tatárovi, ktorého kedysi spoznal na veľkom sneme včelárov a, našťastie, zapísal si jeho telefónne číslo aj adresu. Road movie môže začať, bude to zvláštny príbeh-cesta.

Hmlová atmosféra Kurkovho románu občas môže čitateľovi pripomenúť Stalkera bratov Strugackých, scény s liečiteľskými vibráciami včelieho úľa a parádnyimi topánkami zas Sorokinov Opričníkov deň. Ale inak sa Šedé včely ponášajú najmä samy na seba. A veru nemajú sa za čo hanbiť. Sergej Sergejič je veľká literárna postava, prepletanie humoru s hlbokou vážnosťou je podmanivé.

Ako som sa nestala ochranárkou

Elena Akácsová Shutterstock

Aktivisti sú v každej dobe nesmierne dôležití. Len tomu pocitu nesmú sami podľahnúť a zabudnúť na podporu a porozumenie tých druhých, neaktívnych.

Asi tak tri roky pred nežnou revolúciou nastúpila do oddelenia, v ktorom som pracovala, nová kolegyňa Eva. Našli sme spoločnú záľubu vo vážnej hudbe, a tak sme spolu trávili stále viac času. Naše debaty naberali nečakaný smer. Riešili sme témy, ktoré ma dovtedy vôbec nezaujímali. Lepšie povedané, vôbec sa o mňa neobtreli, lebo v oficiálnych médiách sa o nich nepísalo a môj voľný čas naplňal folklór.

Eva mi začala nosiť aj rôzne samizdaty o vegetariánstve, škodlivosti mlieka, vodnom diele Gabčíkovo-Nagymaros, o záchrane rôznych pamiatok, luhov a lesov. Občas som jej pomohla niečo prepísať, lebo kopírky boli raritné a dobre strážené.

Potom mi priniesla samizdat Bratislava Nahlas, ktorý popisoval katastrofálny stav životného prostredia v hlavnom meste. Nešlo len o stromy, ale o kvalitu života vo všetkých možných aspektoch. Hoci to bola formálne 64-stranová príloha k zápisnici zo schôdze dvoch organizácií Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny, v skutočnosti išlo o politickú obžalobu komunistov a ich neschopnosti spravovať krajinu. Hlas Ameriky dokument označil ako najväčší úder komunizmu na Slovensku od roku 1968 a ŠtB rozpútala represie a kompromitačnú kampaň voči ochranárom.

Po prečítaní Bratislava Nahlas som sa oveľa viac začala zaujímať o veci verejné a veriť, že sa s tým dá

niečo robiť. Začala som chodiť na verejné akcie ochranárov a požiadala o prijatie do základnej organizácie číslo 6. Členský preukaz mi poslali až po niekoľkých mesiacoch, niekedy v decembri 1989. V tom čase už boli známi bratislavskí ochranári na tribunách, jedna časť zakladala

Verejnosť proti násiliu, druhá Stranu zelených. Aj ja sama som už bola niekde úplne inde. A tak som sa skutočnou ochranárkou nikdy nestala.

Na kolegyňu Evu a jej schopnosť komunikovať s nepresvedčenými a pasívnymi som si spomenula, keď som narazila na štúdiu o vzťahoch

medzi aktivistami a neaktívnymi ľuďmi. Tvrdila, že ten vzťah nie je celkom vyrovnaný, pretože aktivisti majú sklony dištancovať sa od pasívnych, pohrdať nimi, hoci tí druhí ich konanie podporujú, len z rôznych dôvodov svoju podporu verejne nedemonštrujú. Pritom podľa

sociálno-psychologickej teórie úspešná sociálna zmena veľmi závisí od pozitívnych vzťahov medzi tými, ktorí konajú v prospech zlepšenia života istej skupiny, a širšou spoločnosťou.

Niežeby som mala nejakú veľmi zlú konkrétnu skúsenosť, ale niekedy, keď čítam statusy a vyjadrenia ľudí, ktorí sa angažujú v rôznych verejných veciach, cítim sa znovu ako to dievča, ktoré čakalo pol roka na preukaz ochranára. Pravda, keby som s nimi roky zachraňovala stromy a drevenice a nezobudila sa až vo chvíli, keď sa o ich činnosť začali zaujímať všetci vrátane nastrčených agentov, iste by som preukaz dávno mala.

Dnes sa veľa hovorí o stavaní bariér a slovom osočovaní medzi podporovateľmi a odporcami súčasnej vládnej garnitúry. Pritom niekedy je tá bariéra aj na rovnej strane barikády. Medzi aktivistami a neaktívnymi. A to je škoda, lebo na tých druhých to napokon celé môže skrachovať. Treba hľadať nové Evy.

Autorka je šéfredaktorka TV OKO/TV SVET.

NOTA BENE

03 2024

Proti srsti

39

NOTA BENE

03 2024

Čítanie

38

Katka zbožňuje mamku, ocka, sestričku, bábiky, Kollárovcov a rezancovú polievku s mrkvičkou. A raz by chcela chodiť...

Poklad Katka

Lucia Bucheňová Alan Hyža

Opýta sa, a nie raz, prečo sa nemôže postaviť na nožičky. Sleduje mladšiu sestričku, ako cupitá po vlastných. Ona nie. Má čerstvých päť a vie, že pri nej je všetko komplikovanejšie... Katka.

Dievčatko, ktoré si zamiluje každý. Štebotavá, smelá, veselá. Obrovská hrdinka, ktorá za svoj krátky život prešla toľkými útrapami, že aj dospelý by mal dosť. Doslova prekypuje energiou, ešte si nemôže uvedomovať, koľko lásky a energie ona rozdáva druhým. Baví ju všetko na svete, aktuálne bábiky. S nimi sa vie hrať do aleluja - na školu, na pani doktoru. Pritom doma už vedie, že keď znova prichádza ten deň a musia ísť do nemocnice, Katuške sa to oznámi na poslednú chvíľu. „Nechce tam ísť, je to stále horšie a horšie, človek by si povedal, že je už na špitál zvyknutá, ale nie. Každý ďalší pobyt znáša ťažšie. Keď ma zbadá, ako vyberám oblečenie zo skrine a pripravujem si tašku, už sa bojzljivo pýta, kam ideme,“ hovorí mama Katka, ktorej sa prvým tehotenstvom otočil život.

V 24. týždni tehotenstva to s manželom dostali čierne na bielom, bábätko sa narodí s diagnózou spina bifida. Rázštep chrbtice. „A veľký. Zrútil sa nám svet, ale nebolo času vyplákať.“ Vďaka úžasnému gynekológovi z Košíc, doktorovi Juhásovi, sa o tri týždne ocitli v Sao Paule v Brazílii. Katku ako piate dieťa zo Slovenska čakala ťažká prenatálna operácia. „Aby sa zmiernil, minimalizoval rozsah dcérkinho postihnutia. Hrozilo totiž, že okrem fyzického bude mať aj mentálny postih. Nedokážem ani opísať, aké pocity mnou lomcovali. Zmes strachu, lásky, dojatia, obdivu. Keď manželovi po sedemhodinovom zákroku brazílska pani doktorka Denise oznámila, že všetko prebehlo v poriadku, zalial nás neskutočný pocit úľavy.“ Ocko Milan s láskou v hlase podotkne. „Ešte nám stihla povedať, že malá bude blondína.“

Manželov nad vodou drží viera, no aj presvedčenie, že dobrých ľudí chodí po svete stále dosť. Prenatálny zákrok, ktorý prebehol laparoskopicky, našťastie uhradila poisťovňa, ale nemalé náklady na letenky a pobyt išli z vreca mnohých, ktorí promptne na cestu do Brazílie prispeli. „Bol to boj s časom. Takýto zákrok sa totiž dá vykonať len do 27. týždňa tehotenstva. Do konca života budeme vďační každému, kto nám prispel,“ opisuje Milan.

Po návrate domov sa všetko pripravovalo na pôrod. Katarínka sa však rozhodla, že dlho čakať nebudú. Na svet sa prihlásila už v 33. týždni. „Dlhé tri mesiace sme boli v nemocnici, inkubátor, kyslík, ale lekári stále hovorili, že na malej veľmi vidno, ako chce žiť.“

Katka má hendikepovú fúru, ale to, kvôli čomu sa letelo do Brazílie, sa podarilo. Mentálne je malé dievčatko úplne v poriadku, rodičia s úsmevom vravia, že ich malá funguje na dvesto percent. „Od pása nadol je necitlivá. Nevzdávame sa však nádeje, ktorú nám na Slovensku zobrali a vo Viedni dali. Okrem toho, že sa narodila s jednou obličkou, s hydrocefalom, že má nefunkčný močový mechúr, mala aj nevyvinutú bedierku, ktoré u nás nechceli operovať. Vraj

načo, aj tak sa na nohy nikdy nepostaví.“ Rodičia sa však nakontaktovali na Viedeň, kde im jasne oznámili, že bez operácií bedier nemajú žiadnu nádej chodiť.

Katka je mamou na plný úväzok. Občas sa pristihne ako v dobrom závidí mamám, ktoré chodia do práce, frflú na šéfa, šetria si na dovolenku. Oni šetria, vlastne zbierajú peniažky výlučne na nemocnice. „Museli sme prekonať pocit, že je to ponižujúce. Ide nám o Katku, aby napredovala. Na nožičky sa možno postaví len vtedy, keď lekári budú s nimi všeličo robiť.“

V nemocnici sú takmer každý mesiac. Buď je to infekcia, alebo operácia, alebo najnovší nález - podozrenie na lámavosť kostí. Katkine kosti sú krehké, má za sebou už dve zlomeniny a aktuálne jej skúšajú dávať cez infúzie lieky na posilnenie kostí. Prvý pokus však nevyšiel, nedokázali jej napichnúť kanylu ani pod narkózou. Osemhodinová infúzia ju najbližšie čaká v apríli. Dovtedy však musia vo Viedni chirurgicky vybrať šrauby z druhého bedierka, ktoré jej na jeseň operovali.

Napriek tomu sa manželia rozhodli pre zdravú výchovu, v ktorej ľútosť nemá miesto. Katuška musí byť sebedovomá slečna. „Chceme, aby zapadla do okolia bez ohľadu na hendikep. Je vnímavá, múdra, niekedy síce tvrdohlavá a netrpezlivá, ale v septembri nastupuje na pár hodín do škôlky medzi zdravé deti, potom škola - tam sa popasujeme aj s trpezlivosťou.“ Doma majú aj čoskoro štvorročnú Veroniku. Zdravá sestrička bude raz Katke oporou. Dnes sa spolu hrajú, hádajú a doberajú. Po obchode menšia beží po svojich a Katuška doslova lieta na svojom novom invalidnom vozíčku a sestričku vždy predbehne. Vozík si užíva, jazdí na ňom ako Fitipaldi a smeje sa pritom od ucha k uchu.

Dievčatko to nemá v živote ľahké. Skúsme jej pomôcť na ceste k funkčnejším nožičkám. Najväčšou odmenou je Katkin štebotavý smiech a radosť zo života, ktorá jej svieti v očiach.

Časopis Nota bene poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a rodinám s postihnutým členom. Ide o ľudí, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho príbeh bojovníčky Katky osloví. Aj Váš príspevok sa použije na úhradu nemocničných nákladov, Katka potrebuje 10-tisíc na operáciu a pobyt vo Viedni. Ďakujeme!

Číslo účtu: 4040218205/3100 (Primabanka).
IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205, SWIFT: LUBA SKBX.
Prípadne poznámku - Katka.
Kontakt na OZ medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389 (medzinami@zoznam.sk).

Uverejňované príbehy nie sú príbehmi predajcov NOTA BENE a prípadné otázky, prosím, adresujte OZ Medzi nami.

NÁJDEME DOMOV AJ VAŠIM

VENUJTE NÁM VAŠE 2 % Z DANE
SPOLU POMÔŽEME ĽUĐOM BEZ
DOMOVA DOSTAŤ SA Z ULICE
A NÁJSŤ SVOJ DOMOV

predvyplnené
tlačivo s našimi
údajmi nájdete
v tomto čísle a na
[notabene.sk/dve-
percenta](http://notabene.sk/dve-percenta)

NOTA
BENE

Údaje o prijímateľovi
Názov: **Proti prúdu**
IČO: **36068781**

